

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Kateřina Šimková

Záškoláctví na střední škole

Truancy in high school

Praha 2019

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Komárková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením Mgr. Terezy Komárkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Praze dne

.....

Bc. Kateřina Šimková

Poděkování

Poděkování patří Mgr. Tereze Komárkové, Ph.D. za laskavé a přínosné vedení mé diplomové práce. Rovněž děkuji mému příteli, rodině a přátelům za jejich trpělivost a podporu.

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je zjistit výskyt a hlavní příčiny záškoláctví u žáků na střední škole a celkový popis tohoto negativního jevu. Diplomová práce je případovou studií konkrétní střední školy. Název střední školy není v diplomové práci uváděn, a to z etických důvodů. Diplomová práce má teoreticko-empirický charakter. V diplomové práci je popsáno záškoláctví jako sociálně patologický jev a nechybí zde jeho vymezení. Součástí teoretické části jsou také příčiny a faktory záškoláctví. Není opomenut legislativní rámec, řešení problému záškoláctví a především prevence, které je část práce také věnována. V rámci empirické části diplomové práce bylo využito metody dotazníku a rozhovoru. V empirické části dochází k následnému vyhodnocení, analýze a ke zhodnocení celkové situace výskytu záškoláctví na konkrétní střední škole. Respondenty výzkumu byli jak žáci, tak učitelé příslušné střední školy.

Klíčová slova

Střední škola, žák, záškoláctví, rizikové chování, příčiny, legislativa, prevence

Abstract

The aim of the diploma thesis is to find out the occurrence and the main causes of pupils' truancy at secondary school and the overall description of this negative phenomenon. The thesis is a case study of a particular secondary school. The name of the secondary school is not mentioned in the thesis for ethical reasons. The diploma thesis is of a theoretical-empirical character. The thesis describes truancy as a socially pathological phenomenon and its definition is not missing here. The causes and factors of truancy are also mentioned in the theoretical part. The legislative framework, the solution of the truancy problem and mainly the prevention, which is a part of the thesis, are not left out. The methods of a questionnaire and interview were used in the empirical part of the thesis. In the empirical part there is a subsequent evaluation, analysis and evaluation of the overall situation of the truancy occurrence at a particular secondary school. The research respondents were both pupils and teachers of the relevant secondary school.

Keywords:

Secondary school, pupil, truancy, risky behaviour, causes, legislation, prevention

Obsah:

ÚVOD.....	6
1 ZÁŠKOLÁCTVÍ JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV	8
1.1 Vymezení pojmu záškoláctví	8
1.2 Kategorie záškoláctví	10
1.3 Legislativní rámec záškoláctví na SŠ.....	14
2 PŘÍČINY A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	18
2.1 Vliv rodiny	18
2.2 Vliv školy	21
2.3 Vliv vrstevnické skupiny.....	25
3 ŘEŠENÍ PROBLÉMU ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	29
3.1 Způsoby řešení problému záškoláctví	29
3.2 Školní poradenské služby na SŠ	31
4 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	33
4.1 Prevence záškoláctví na SŠ	33
5 ODBORNÉ VÝZKUMY	35
5.1 Výzkumy o záškoláctví žáků na SŠ	35
6 PŘÍPADOVÁ STUDIE ZÁŠKOLÁCTVÍ NA SŠ.....	37
6.1 Metodologie	37
6.2 Výběr a charakteristika výzkumného souboru	38
6.3 Organizace sběru dat	39
6.4 Způsob zpracování dat	40
7 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	41
7.1 Analýza výsledků z dotazníků a rozhovorů	41
7.2 Výsledky výzkumu a zodpovězení výzkumných otázek	53
DISKUSE	56
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
PŘÍLOHY	64

ÚVOD

Diplomová práce nese název „Záškoláctví na střední škole“. Jedná se o případovou studii konkrétní střední školy se zaměřením na výskyt a příčiny záškoláctví u žáků. Jak už bylo v předešlé části práce zmíněno, není zde uvedeno, o jakou konkrétní střední školu se jedná, a to z etických důvodů.

Téma zaměřené na záškoláctví jsem si vybrala z jednoho jediného důvodu, protože problematika záškoláctví, je alespoň z mého pohledu, na dané střední škole velkým problémem.

Domnívám se, že záškoláctví je aktuálním tématem dnešní doby a dopouští se ho z různých důvodů čím dál více žáků. Dovoluji si říci, že tento negativní jev se objevuje na každé škole, a tak je třeba se touto problematikou zabírat a zjišťovat její příčiny. Je důležité, abychom před tímto problémem nezavírali oči, snažili se mu v lepším případě předcházet a posléze efektivně řešit.

Navštěvovat školu a vzdělávat se je součástí našeho života. Nejdříve si musíme projít povinnou školní docházkou a následně si volíme školu dle našich životních cílů či představ. Mnoho mladých lidí do školy chodí s odporem, s myšlenkou, že jim nabyté vědomosti budou v životě zcela k ničemu, a prochází si obdobím, kdy mají pocit, že být ve škole je pouze ztráta času. A tak jednoduše tito lidé ze školy odchází a tráví daný čas zcela jiným způsobem. Existuje spousta příčin, proč se žáci uchylují k takovému jednání. Ne však každý žák, který se takového jednání dopustí, musí být ihned negativně stigmatizován. Žáka může k záškoláctví vést mnoho důvodů, např. i strach. Strach ze spolužáků, ze zkoušení, z příliš vysokých nároků nebo dokonce i ze šikany. Tímto chci říct, že žák chodící za školu nemusí být vždy tím negativním elementem porušujícím školní řád, ale může být také sám obětí různých činů. Není tomu tak ale vždy. Já sama sobě si kladu otázku, v čem opravdu spočívá jádro tohoto problému. Je vina snad pouze na straně žáka? Nebo může výraznou roli sehrát nedůslednost pedagoga či školy? To je otázka.

Má diplomová práce zahrnuje teoretickou a empirickou část. V teoretické části se snažím zachytit podstatu záškoláctví a detailní vymezení tohoto jevu. Nechybí zde kategorie záškoláctví, příčiny a faktory ovlivňující záškoláctví, kde nedílnou součástí je vliv rodiny, školy, ale také vrstevnických part. Není opomenut legislativní rámec tohoto problému. Nedílnou součástí je prevence, řešení problému záškoláctví na středních školách a konkrétní střední školy.

V empirické části je využito metody dotazníku, který je určen žákům dané střední školy a obsahuje jak uzavřené, tak otevřené otázky, jež žáci zodpovídali. Tato metoda slouží ke zmapování situace a daného problému na konkrétní škole. Je zde využito také metody rozhovoru, a to s pedagogickými pracovníky školy. Rozhovor obsahuje pouze otevřené otázky týkající se dané problematiky. Jak dotazník, tak rozhovor je zcela anonymní, s čímž byli žáci a učitelé předem obeznámeni. Je zde využito i více metod, jak už je u případových studií zvykem, kromě dotazníku a rozhovoru také sledování dané situace ve škole a analýza různých dokumentů souvisejících s danou problematikou, které škola využívá. Cílem práce je tedy zjistit výskyt a příčiny záškoláctví na konkrétní střední škole.

Diplomová práce je založena na studiu odborné literatury, publikací, zákonů a legislativy, která se týká problému záškoláctví. Ve výsledku by tato práce mohla posloužit jako zpětná vazba pro pracovníky střední školy.

1 ZÁŠKOLÁCTVÍ JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV

1.1 Vymezení pojmu záškoláctví

Záškoláctví je jedním z největších problémů dnešní doby. Jedná se o sociálně patologický jev, který se vyskytuje po dobu mnoha let a stále setrvává. Není to tedy problém, který by se objevil z ničeho nic. Záškoláctví bylo, je a bohužel i bude. V dnešní době se však tento problém prohlubuje a počty neomluvených hodin se u žáků stále zvyšují. Je velice důležité tento problém vnímat a snažit se zaměřit právě na jeho příčiny, kterých může být několik.

Záškoláctví se vyskytuje na základních, ale i středních školách. Tato práce je však zaměřena pouze na záškoláctví na střední škole. Pokud se však objevilo záškoláctví u žáka už na základní škole, má to dle mého názoru návaznost na záškoláctví na škole střední.

Jak už zde bylo řečeno, záškoláctví je způsobeno různými příčinami, ale také ovlivněno mnoha faktory, které budou v následujících částech práce zmíněny.

Vágnerová (2005) se ve své knize v krátkosti záškoláctví věnuje. Záškoláctví spojuje s útekem a touláním. Jako obecný znak těchto poruch uvádí tendenci někam utíkat, což může být jednou z variant obranného a únikového jednání. Dítě, žák má nějaký problém a tento problém řeší právě útekem z určitého prostředí, které ho svým způsobem ohrožuje, či je pro něho nějak nepříjemné. Záškoláctví autorka spojuje s negativním postojem vůči škole, kde svou roli může hrát nepřijetí normy pozitivní hodnoty vzdělání, reakce na selhání v prospěchu či šikana.

„Při hodnocení záškoláctví je třeba zjistit příčinu, která dítě k útěku ze školy vedla, a jaký je jeho postoj ke škole. Důležitým faktorem je četnost takového jednání, míra plánovitosti a způsob provedení. Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišnosti socializačního vývoje, určitého postoje k autoritě a normě povinnosti, kterou dítě není ochotné či schopné akceptovat. Dost často jde o děti, u nichž je v důsledku dysfunkční rodinné výchovy vztah k běžným hodnotám a normám celkově změněn“ (Heřmanská, 1994, in Vágnerová, 2005, s. 162 - 163).

Snad na každé škole se někdy objeví žák, který se nechce účastnit vyučování a raději tento čas tráví někde jinde, mimo školu. Ať už ze svého vlastního rozhodnutí nebo jiných

důvodů, které ho k takovému kroku vedou. Záškoláctví je velice často označováno termínem chodit takzvaně „za školu“, ten bude v této práci také použit.

Autoři Elliott a Place (2002) uvádí, že v určitém vývojovém období může dítě odmítat školu. Může se zde jednat o špatně pochopený výklad a strach z toho, že se učitel rozzlobí, nebo strach z toho, že skončí nějaké třídní přátelství. Často jsou tyto problémy vyřešeny, rychle se na ně zapomene a školní docházka tím není ohrožena. Je také skupina dětí, které mají ke škole odpor, jenž přetrvává celé dětství, do školy ale chodit musí. Existuje i část dětí, které přestanou do školy docházet delší dobu, a zde už je potřeba pomoc odborníků z pomáhajících profesí. Autoři záškoláctví popisují jako jednu variantu agování, často spojenou také s delikvencí a rozvratným způsobem chování.

Autorka Kyriacou (2005) se na záškoláctví zaměřila ve své knize „Řešení výchovných problémů ve škole“. Tuto kapitolu také zpestřila výzkumy týkajícími se právě problému záškoláctví. Ve své knize uvádí, že pokud k záškoláctví dojde, trpí tím nejen jedinec, který se k takovému kroku uchýlí, ale i celá společnost. Dochází zde totiž k velmi negativním důsledkům, jako jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě a nadále toto vše může vést až ke kriminální činnosti. Míra záškoláctví je jakýsi indikátor správné funkce vzdělávacího systému. Jestliže u žáků dojde k převažujícímu pocitu, že vzdělání nemá smysl, a do školy nechodí, pak je tedy důležité se zamyslet nad způsoby a intervenčními prostředky, kterými můžeme bojovat proti tomuto problému.

Kyriacou (2005, s. 44) vysvětluje pojem záškolák takto: „*pojmem „záškolák“ označujeme žáka, který nemá pro absenci legální důvod (neomluvená nepřítomnost).*“

Často při shromažďování údajů o záškoláctví vyjde najevo, jak je velice těžké a složité popsat chování takovým souborem kategorií, které by jednoznačně ukázaly, zda máme určitý případ považovat za záškoláctví či ne (Kyriacou, 2005).

Martínek (2009, s. 97) popisuje záškoláctví jako „*úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jde o nejklasičtější poruchu chování, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem.*“ Z autorova pohledu je příčin záškoláctví hned několik, může se jednat o nechuť ke školní práci, poruchu vztahů mezi dětmi či strach ze školy nebo dokonce i z vyučujícího (Martínek, 2009).

Jůva (2001) se ve své knize záškoláctvím zabývá pouze okrajově. Záškoláctví v knize popisuje tak, že se objevuje především v mladším školním věku, kdy je takzvaně nepřiměřenou formou řešení, pokud se naskytne nějaká konfliktní situace v rodině, ve škole, či ve výchovných institucích. Záškoláctví spojuje s neúspěchem ve škole, s nezařazením do dětské skupiny nebo s prožitky úzkosti a strachu z prostředí, ve kterém se žáci pohybují.

Mnoho autorů se zabývá problematikou záškoláctví. Záškoláctví je velký problém vyskytující se ve školním prostředí, který má také své následky. Pokud žák do školy nedochází, zvyšuje se jeho míra školní neúspěšnosti a může dojít až k vyloučení žáka ze střední školy. Tato situace pak nadále vede ke špatnému uplatnění na trhu práce a posléze může dojít až k výskytu sociálně patologických jevů a kriminální činnosti. Velice důležitou roli v životě žáka hraje jeho rodina a vliv výchovy. Pokud je brán zřetel na osobnost žáka, na jeho schopnosti a je-li svoji rodinou přijímán takový, jaký je, a cítí-li podporu, bude pro něho lehčí zvládnout v životě a školním prostředí časté překážky na rozdíl od žáka, který podporu, pochopení a pocit jistoty u své rodiny nenachází. Nedílnou součástí je školní klima, přístup pedagogů a chování ostatních žáků – je důležité, aby se žák cítil ve škole bezpečně, pochopen a přijímán. Roli zde sehrávají také vrstevnické party, které dokážou žáka v jistém věku ovlivnit, a to především v období dospívání, v období, kdy žáci navštěvují právě střední školu.

1.2 Kategorie záškoláctví

V úvodní kapitole jsme si ujasnili, co z pohledu různých autorů záškoláctví vlastně znamená. Velice mě zaujala Chris Kyriacou, která se záškoláctvím zabývá více do hloubky. Zveřejnila i různé statistiky o tomto problému, které sice už nejsou zcela aktuální, ale i tak zajímavé. Na co se však v této podkapitole chci zaměřit, jsou kategorie záškoláctví. Z mého pohledu tato autorka velice dobře popsala dané kategorie záškoláctví, které můžeme nalézt i v rámcovém konceptu zaměřeném na rizikové chování ve školním prostředí. Celý rámcový koncept nese název „CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA“. Příloha č. 11 se orientuje na záškoláctví. Je velice přínosné tento koncept znát, jelikož detailně popisuje daný jev a bude zde určitě ještě zmíněn. Co se týče kategorií záškoláctví, Kyriacou (2005) je vymezuje následovně:

- **Pravé záškoláctví** – žák do školy nedochází, ale rodiče se domnívají, že zcela normálně do školy chodí.
- **Záškoláctví s vědomím rodičů** – žák jednoduše do školy nechodí, a to i s vědomím rodičů. Rodiče jsou o tom informováni a vědí, že jejich dítě k tomu nemá žádný oprávněný důvod. Autorka uvádí příklad, kde žák místo toho, aby byl ve škole, trávil den tím, že s něčím pomáhal rodičům v práci, nebo se staral o někoho nemocného. Například i narozeniny mohou být důvodem, proč rodiče nechají žáka doma. Zde hrají velkou roli různé typy rodičů.
- **Záškoláctví s klamáním rodičů** – jsou i tací žáci, kteří dokáží své rodiče zcela oklamat. Jsou schopni přesvědčit rodiče, že je jim tak špatně, že nejsou schopni jít do školy, ačkoliv jim nic není. Rodiče jim to ale uvěří a nemají problém napsat žákovi omluvenku, dokonce jsou ve výsledku se žákem zajedno. Tuto kategorii poté bývá velice těžké rozlišit od záškoláctví s vědomím rodičů.
- **Útěky ze školy** – autorka uvádí, že tuto kategorii záškoláctví lze nazvat také „interním záškoláctvím“. Ve skutečnosti žák do školy přijde, nechá si od třídního učitele zapsat, že je přítomen, a na hodinu či dvě během dne žák odejde. Někdy dokonce zůstává i v prostorách školy.
- **Odmítání školy** – tato kategorie je poslední, kterou autorka ve své knize uvádí. Kategorie se týká těch žáků, kterým pouhá myšlenka na školní docházku způsobuje až psychické potíže. Řadí se sem poruchy, které pramení z problémů ve škole. A to například z pocitu, že učení je těžké, strach z toho, že by žák mohl být šikanován, školní fobie nebo deprese. Pro žáka je představa, že by měl jít do školy, přímo děsivá. V této situaci rodiče těžko přesvědčí žáka o tom, že by do školy měl chodit. Zde je na místě je využít určitý typ odborné intervence. Hranice mezi žáky, kteří do školy chodit nechtějí, a těmi, kde je opravdu psychické narušení, je nejednoznačná. Strach ze školy je poněkud široký pojem, ale mohou ho žáci prožívat, a to velice intenzivně, a mají k němu reálné důvody. Mohou se stát například obětí šikany nebo se snaží vyhnout opakovanému školnímu neúspěchu. Druhou kategorií jsou žáci, kde lze hovořit o takzvané separační úzkosti, kdy dochází u žáka k přehnaným obavám, co se stane, když nebude

s rodiči. Taková školní fobie je iracionální strach ze školy nebo jevů, které se ve škole mohou vyskytnout. Všichni tito žáci mají společné to, že svými emocemi a chováním velmi prudce reagují na představu jít do školy. Může zde docházet také k různým symptomům jako je zvracení, bolesti, které může provázet vztek a křik.

Takto tedy rozděluje kategorie záškoláctví autorka Chris Kyriacou. Myslím si, že její kategorie jsou nejčastěji používány.

Pokud bychom se ještě podívali na termín odmítání školy, tak Elliott a Place (2002) se také na tuto kategorii ve své knize zaměřují. Vysvětlují, jaký je rozdíl mezi záškoláctvím a odmítáním školy. Autoři tvrdí, že i když záškoláci do školy nechodí, tak zde nehraje roli žádný větší psychologický problém. Ti, co školu odmítají, by ji třeba i rádi navštěvovali, ale brání jim v tom nějaký problém. Odmítání školy tedy vnímají jako druh neurózy, charakterizované úzkostí a jistými obavami.

Čáp, Dosoudil (2013) v jedné části publikace ve spolupráci s Mertinem a Krejčovou (2013) o kategoriích záškoláctví také hovoří. Jednou z kategorií je skryté záškoláctví. Toto záškoláctví bývá rodiči omlouváno z obav a strachu z reakce školy či z důvodu konfliktního vztahu se žákem. Situace bývá často komplikována tím, když je záškoláctví žáka rodiči přímo podporováno. Rodiče nepovažují školní docházku za důležitou, podporují žáka spíše v tom, aby byl ekonomicky aktivní nebo se staral o mladšího sourozence. Může se zde jednat přímo o rozhodnutí rodičů, že žák do školy nepůjde. Tuto kategorii bychom mohli přirovnat k záškoláctví s vědomím rodičů dle předchozí autorky. Další kategorií je impulzivní záškoláctví, které žák nemá naplánované, ale jedná se o únikovou reakci, kdy má žák strach z potrestání za porušení pravidel, za jeho neúspěch či v afektu odejde z vyučování. Absence může být trvalá, a to i několikadenní, jelikož následuje strach z toho, co nastane, až se žák do školy vrátí. Poslední kategorií, kterou autoři uvádí, je účelové záškoláctví. Tato kategorie záškoláctví je zcela promyšlená a plánovaná už dopředu. Motivace může být stejná jako u impulzivního záškoláctví, ale v tomto případě má žák celou situaci dobře promyšlenou a umí ji zatajit. Ráno odejde do školy a vyhýbá se konkrétní vyučovací hodině.

Martínek (2009) záškoláctví rozděluje podobně, ale pouze do dvou kategorií. Záškoláctví dělí na dvě základní skupiny a to na záškoláctví impulzivního charakteru a na záškoláctví účelové, plánované. Tedy podobně jako předchozí autoři.

Myslím si, že tito autoři vystihují kategorie záškoláctví velice dobře. Z mého pohledu a mých zkušeností se domnívám, že velký problém nastává v přístupu rodičů. V dnešní době mnoho rodičů nemá na své děti čas, a potřebu se jim věnovat. Zároveň, je poté dokáží podpořit v takové věci jako je právě záškoláctví a ještě je kryt před vedením školy. Ze škol se ztrácí respekt k pedagogovi jak ze stran žáků tak i rodičů. Mnohokrát jsem se setkala s přístupem rodičů, kdy raději žákovi napsali omluvku, aby neměl problémy ve škole a mohl se bezstarostně potloukat. Samozřejmě ne vždy to tak je, naštěstí ještě existuje značná část rodičů, kteří jsou důslední a nad svými dětmi mají dohled. Bohužel se však vykytují i tací rodiče, kteří žáka podpoří a společně záškoláctví kryjí.

V této podkapitole bych ráda ještě jednou zmínila pojem, který je se záškoláctvím často spojován. Byl už zmíněn v kategorii záškoláctví s názvem „odmítání školy“. Tento pojem nese název školní fobie. Často bývá velice těžké rozlišit školní fobii právě od záškoláctví, kde jde převážně o nerespektování pravidel a neplnění školní docházky.

Školní fobii lze chápat jako zvláštní a zcela patologickou formu zanedbávání školní docházky. Žák má onemocnění, které se projevuje souborem psychických a psychosomatických příznaků, kvůli kterým nechce a nemůže chodit do školy. Tento stav se projevuje pocity úzkosti, napětí a strachu ze selhání, může být doprovázen bolestmi hlavy, břicha, nevolností, zvracením, nechutenstvím, psychogenním průjmem, slabostí, pocením, třesem, neurčitými bolestmi ve svalech, dýchacími obtížemi, bušením srdce atd. Jedním ze symptomů může být také zvýšená teplota. Příznaky školní fobie bývají velice různorodé, a tak i pro zkušeného pediatra je velice těžké určit diagnosu. O školní fobii se jedná tehdy, když jsou lékařská vyšetření negativní a značné příznaky u dítěte mizí v době víkendů a prázdnin. Na první pohled by se mohlo zdát, že příčiny stavu žáka pocházejí ze školního prostředí. Například strach ze šikany či z učitele. Ve většině případů má však žák velké citové pouto k domovu, k rodičům. Změna školy by tedy v tomto případě nebyla řešením. Žák, který trpí školní fobií, zažívá své negativní pocity i v době, kdy je doma a škola mu trvale dělá starosti. Toto onemocnění je těžké rozeznat, jelikož i zdravé děti občas bojují s pocitem strachu a nejistoty ze školní docházky.

Pokud se však obavy ze školy stupňují a pocity úzkosti přetrvávají po dobu několika týdnů, je na místě podezření, že se u žáka jedná právě o tuto poruchu. Školní fobie se vyskytuje především u dětí mladšího školního věku a vzácněji se objevuje při přechodu na druhý stupeň. Autoři uvádějí, že se školní fobii se lze setkat právě i na střední škole. Zde je situace však ještě o něco složitější, jelikož může docházet k tomu, kdy žák není schopný se adaptovat na sociální nároky okolí, může se vyskytnout vysoká míra úzkosti a neschopnost navázat uspokojivé vrstevnické vztahy. Toto může být příznakem i závažnější psychické poruchy (Jedlička, Kořa, 1998).

V této podkapitole jsme si přiblížili kategorie záškoláctví. Tato rozdělení jsou velice zajímavá, jelikož si člověk uvědomí, že neexistuje pouze jeden typ záškoláctví. Velkou roli sehrávají rodič, jejich přístup ke školní docházce dítěte a podpora dítěte ve studiu. Jak už bylo v předchozích řádcích zmíněno, záškoláctví nemusí být vždy pouze úmyslné zanedbávání školní docházky bez omluvitelného důvodu, ale může se jednat také o onemocnění, které mohou provázet i somatické symptomy. U žáků, kteří studují na střední škole, se může záškoláctví vyskytovat ve velké míře a také v různých kategoriích. A jak už bylo uvedeno, může zde dojít i k závažnější psychické poruše.

1.3 Legislativní rámec záškoláctví na SŠ

Středoškolské vzdělání upravuje zákon 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání, obecně tedy školský zákon. Tento zákon popisuje cíle středního vzdělání v § 57 následovně: „*Střední vzdělání rozvíjí vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty získané v základním vzdělávání důležité pro osobní rozvoj jedince. Poskytuje žákům obsahově širší všeobecné vzdělání nebo odborné vzdělání spojené se všeobecným vzděláním a upevňuje jejich hodnotovou orientaci. Střední vzdělání dále vytváří předpoklady pro plnoprávný osobní a občanský život, samostatné získávání informací a celoživotní učení, pokračování v navazujícím vzdělání a přípravu pro výkon povolání nebo pracovní činnosti*“ (MŠMTČR,© 2019).

Školský zákon také popisuje stupně středního vzdělání, organizaci přijímacího řízení, přihlášku, obsah a formu přijímacích zkoušek atd.

Ať už se jedná o základní nebo střední školu, tak na každé škole je vydán školní řád. Školní řád vydaný ředitelem školy, platí pro všechny žáky konkrétní školy. Obsahuje práva a povinnosti žáků, ale také jejich zákonných zástupců. Školní řád uvádí provoz a vnitřní režim školy, stanovuje podmínky pro zajištění dostatečné bezpečnosti a ochrany zdraví žáků a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy jako například diskriminací, nepřátelstvím a násilím.

Tato práce se zaměřuje na záškoláctví na střední škole. V předchozích řádcích jsou uvedeny cíle středního vzdělání a obecné informace obsažené ve školském zákoně, tedy **Zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání.**

V rámci legislativy zaměřené na záškoláctví bychom určitě neměli opomenout **Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků, studentů ve školách a školských zařízeních.** Toto metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje převážně na předcházení rozvoje rizik. Mezi rizikové projevy žáků je zařazeno právě záškoláctví. Toto metodické doporučení bude určitě zmíněno v kapitole o prevenci tohoto negativního jevu ve školství.

Součástí metodického doporučení je již zmiňovaný rámcový koncept „CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA“ – zaměřený na rizikové chování ve školním prostředí a speciálně příloha č. 11 na záškoláctví. Tento rámcový koncept popisuje, že „za záškoláctví je považována neomluvená absence žáka (absenci žáka omlouvá pedagog, nikoliv rodič, a to na základě písemné žádosti zákonného zástupce či plnoletého žáka, vždy v souladu s pravidly školy o omlouvání absence) základní či střední školy ve škole“. (MŠMTČR, © 2017). Jedná se zde o přestupek, kdy žák úmyslně a z vlastní vůle zameškává školní docházku. Toto chování je chápáno jako porušení školního řádu, ale i porušení školského zákona. Velmi často je spojeno i s dalšími typy rizikového chování, které velmi negativně ovlivňují jedince. Třídní učitel má za úkol evidovat školní docházku a v případě podezření na možné záškoláctví se pedagog v tuto chvíli obrací na zákonného zástupce žáka, poté může také požádat o pomoc a spolupráci věcně příslušný správní orgán. Způsob omlouvání nepřítomnosti žáků a také řešení neomluvené nepřítomnosti a postup v této situaci řeší následný Metodický pokyn MŠMT (MŠMTČR, © 2017).

Mezi legislativní dokumenty, které se specifikují na záškoláctví, zařazujeme také **Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví**. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy doporučuje v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a také při prevenci a postihu tohoto negativního jevu na základních a středních školách.

Jak už zde bylo řečeno, v případě, že dojde k podezření z nevěrohodnosti dokladu, který potvrzuje důvod nepřítomnosti žáka, se příslušný ředitel školy může v dané věci obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka, či požádat o pomoc věcně příslušný správní orgán. Školní docházku, a to jak tu omluvenou, tak neomluvenou eviduje třídní učitel. Zákonný zástupce omlouvá nepřítomnost nezletilého žáka jak základní, tak i střední školy, a to v souladu s právními předpisy. Nepřítomnost nezletilého žáka může také omluvit vychovatel žáka ubytovaného na domově mládeže, zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám. Článek II. odstavec 2. tohoto metodického pokynu popisuje, že základní i střední škola může požadovat doložení nepřítomnosti z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, pokud to škola považuje za nezbytné, avšak pouze jako součást omluvenky od zákonného zástupce nezletilého žáka či zletilého žáka, pokud nepřítomnost přesáhne tři dny školního vyučování. Tato délka nepřítomnosti žáka však nemusí být vždy nutná k tomu, aby si škola vyžádala potvrzení od lékaře, a to v jistých a zcela výjimečných případech.

Jak školy, tak zdravotnická zařízení jsou v souladu s § 10 odst. 4 Novely zákona č. 359/1999 Sb., **o sociálně-právní ochraně dětí** (č. 401/2012 Sb., účinnost od 1. ledna 2013) povinny oznamovat tomuto orgánu skutečnosti, které zcela jasně nasvědčují tomu, že se v jistých případech jedná o děti, na něž se tento orgán zaměřuje. Jedná se o děti, které vedou zahálčivý či nemravný život, a to především tak, že zanedbávají školní docházku. A také o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti, které plynou z jejich rodičovské zodpovědnosti nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají.

Pokud třídní učitel zaregistruje zvýšenou neomluvenou a omluvenou nepřítomnost žáka, předá tyto informace výchovnému poradci, který následně údaje vyhodnotí. Neomluvenou nepřítomnost do deseti vyučovacích hodin řeší se zákonným zástupcem žáka či se zletilým žákem třídní učitel na bázi pohovoru. Tento problém se projedná a třídní učitel informuje o jeho možných dopadech tohoto problému a upozorní na povinnosti stanovené zákonem. Vždy se provede zápis tohoto pohovoru.

Pokud dojde k tomu, že žák má nad deset neomluvených hodin, svolává ředitel výchovnou komisi. Této výchovné komise se účastní:

- ředitel školy,
- zákonný zástupce,
- třídní učitel,
- výchovný poradce,
- zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí,
- metodik protidrogové prevence,
- další odborníci.

O průběhu a závěrech jednání výchovné komise se provede zápis.

V případě, že záškoláctví pokračuje a neomluvená nepřítomnost vzroste na více než 25 hodin, ředitel školy zasílá oznámení o tom, že záškoláctví stále pokračuje příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí či pověřenému úřadu. Je zde ohlašovací povinnost, která vychází z platné právní úpravy (MŠMTČR, © 2016). Žák studující na střední škole může být ze školy i vyloučen.

Pro oblast záškoláctví je tedy především využita tato platná legislativa:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v platném znění
- Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (č. 401/2012 Sb., účinnost od 1. ledna 2013)
- Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (č.197/2016 Sb. novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb.)
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků, studentů ve školách a školských zařízeních
- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

2 PŘÍČINY A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ

2.1 Vliv rodiny

Celkově tato kapitola pojednává o příčinách a faktorech ovlivňujících záškoláctví, které je označováno jako sociálně patologický jev a řadí se mezi rizikové projevy chování u dětí a mládeže. Je zcela jasné, že jev jako záškoláctví se nevyskytuje jen tak z ničeho nic. Žák potřebuje nějaký podnět, aby se k takovému jednání uchýlil. Příčinou může být vliv rodiny, školy, vrstevnických skupin a dalších faktorů.

Cílem této diplomové práce je zjistit výskyt a příčiny, které vedou žáky k tomu, že začnou chodit „za školu“ na příslušné střední škole.

Většina z nás jistě ví, že rodina je základem státu. Rodina je základní jednotkou, která ovlivňuje celý náš život. To, v jakých podmínkách vyrůstáme, jaké je výchovné působení rodičů, zda je rodina úplná či ne, dokáže jedince zcela jistě poznamenat a ovlivnit. Rodina je skupinou, která zprostředkovává kontakt jedince s okolím a společností. Lidé se zde setkávají tváří v tvář neboli „face to face“ a vzájemně na sebe působí.

Autoři Havlík a Kořa (2007, s. 67) převzali definici rodiny z Velkého sociologického slovníku a definice zní takto: „*rodina je nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje*“.

Jak uvádí Jedlička a kol. (2015), socializační funkce, které rodina má, jsou poměrně dost široké. Rodina uspokojuje biologické potřeby svého dítěte, zajišťuje pro něho dostatečné podmínky pro zrání a růst a následně ho připravuje na přijetí rolí a také vzorů jednání. V rámci socializace v rodině probíhá utváření návyků, sebekontroly, učení, přijetí disciplinovaných forem jednání a také očekávání odměn či trestů. Rodinné společenství dává jedinci základ budoucího jednání mimo jeho rodinu. Základem je to, aby děti cítily pocit bezpečí, aby dostávaly dostatek průběžné a dlouhodobé péče, nebyly zneužívány ani rodinou opuštěny a byly chtěny jak rodiči, tak i společností. Autor poukazuje na to, že zakotvení do světa a jeho přijetí je silně ovlivněno tím, zda má dítě nějaký domov, který je jednou z nejvýznamnějších os lidského bytí. Celkové ladění jedince vůči světu je do jisté míry

ovlivněno tím, jaká byla rodina, ale především velkou roli hraje to, jaké bylo výchovné klima v domácnosti či místo, kam je možné se kdykoliv vrátit – atmosféra domova. Z dat o jedincově rodině a způsobu, jakým se daný jedinec vztahuje k domovu, lze vyčíst mnoho. Můžeme například vyčíst mnohé z individuálního osudu mladého jedince, a dokonce se i odvážit určitých prognóz dalšího vývoje.

Rodina je tedy pro jedince základem všeho a měla by plnit několik funkcí. Mezi ně patří biologická, reprodukční, emocionální, ekonomická, socializační a také výchovná funkce. Rodiny lze rozdělit na různé typy, a to podle počtu členů. Ale tyto věci pro nás v momentální chvíli nejsou zásadní.

Důležité však je to, jak autoři Havlík a Kořa (2007) ve své knize popisují rodinu jako primární skupinu, která by jedinci měla poskytnout především emocionální zázemí, být jakýmsi pilířem bezpečí a jistoty. Měla by být místem uznání jedince a základnou pro vstup do společnosti. Neplnění funkcí rodiny může být pro socializaci jedince velice ohrožující a může také posléze docházet i k záškoláctví jedince.

Nelze opomenout socializační a výchovnou funkci rodiny, která zajišťuje vztah ke škole jako instituci, jež na sebe vzala vzdělávací úlohu rodiny. Je důležité vnímat, jak rodina přistupuje ke škole a vzdělávání svého dítěte. Škola se stala důležitou složkou životního stylu rodiny, která organizuje nejen čas, ale postupně vstupuje i do hodnotového systému rodiny. Rodina se zaměřuje na úspěchy, ale také nezdary svého dítěte. Pro některé rodiče bývá školní úspěšnost velice důležitá, zásadní, a to především u vzdělanějších rodičů, pro které se vzdělání stává poměrně důležitou hodnotou (Havlík, Kořa, 2007).

Tlak rodičů na jedince v průběhu vzdělávání může být velice stresující. Mnoho dětí zažívá tento tlak ze strany své rodiny, se strachem pak chodí domů například z důvodu špatné známky. V této situaci se jedinec může rozhodnout, že půjde za školu, jelikož jeho příprava na písemku není zcela stoprocentní. Rodiče mají velká očekávání a chtějí, aby je jejich dítě naplnilo. To je z mého pohledu velký problém, který se vyskytuje, jak už bylo řečeno u rodičů, kteří jsou vysoce vzdělaní, mají postavení na vysokých pozicích, nebo si naopak přejí, aby jejich dítě splnilo to, čeho oni sami ve svém životě nedosáhli. Neohlízejí se však na schopnosti, pocity a psychický stav svého dítěte. Dítě ale potřebuje ze strany rodiny podporu, přijetí, přijetí i jeho nedostatků, a to například i omezených možností ve vzdělávání.

Žák by měl chodit domů s pocitem, že ho rodina přijímá takového jaký je i v případě, pokud ve škole není excelentním žákem.

Z druhého pohledu by rodina neměla být ke vzdělávání dítěte lhostejná. Měla by se snažit jej podpořit, dodat mu pocit důvěry a víru že v něj rodina věří. Podpora rodiny je dle mého názoru velice důležitá v prevenci proti záškoláctví a dalším sociálně patologickým jevům.

Co je však podstatné, to je vztah rodiny ke škole a ke vzdělání, jak bylo zmíněno v předešlých řádcích. V dnešní době bývá komunikace s rodiči žáka obtížná. V rámci prevence negativního jevu záškoláctví je podstatné, aby rodiče a pedagogové byli schopni spolupráce a společné motivace žáka ke vzdělání. Pokud je v rodině zavedena příliš demokratická výchova a dítě má pocit, že si může dělat, co chce, a pokud není vedeno k nějaké zodpovědnosti, a to především vůči škole, vzniká zde problém. Jestliže rodiče žáka kryjí, dokonce se mu snaží vnuknout názor, že vzdělání, a především středoškolské vzdělání, nepotřebují a že by měl raději pracovat a vytvářet finanční hodnoty, těžko toto dítě nepodlehne záškoláctví. Jeho priority jsou zcela někde jinde a samo má pocit, že takto je to správně.

Mertin, Krejčová a kol. (2013) v kapitole o záškoláctví vymezují příčiny záškoláctví z různých oblastí. Co se týče vlivu rodiny, tak podstatnou roli sehrává rodinné prostředí a styl výchovy v rodině. Může se zde vyskytnout nízká podpora vzdělávání ze strany rodičů, nedostatečný monitoring, v rodině nebo si rodina může procházet krizí – to vše může jedince negativně ovlivnit. Žák si může i sám procházet různými osobními problémy, trpět nízkým sebevědomím či poruchou chování, a pokud u své rodiny nenachází pochopení ani podporu, může to vést právě k záškoláctví dítěte.

Někdy se však rodina může stát přítěží. Přítěží, která zcela podporuje vznik sociálně patologických jevů a psychických problémů dítěte. Jak zmiňuje Fischer a Škoda (2014), pokud se rodina stane zdrojem vzniku sociálně patologických jevů, může dojít k velice vážnému narušení psychosociálního vývoje, a to především u dětí. Existuje mnoho jevů, které mohou negativně působit. Z pohledu autora může být problémem dysfunkce až afunkce rodiny, která bývá spojena s psychickou deprivací, respektive subdeprivací. Anomální osobnosti rodičů, které nemohou, neumějí či nechtějí se o své dítě starat, kde sami rodiče se dopouštějí asociálního a antisociálního chování. Problém může být i v úplnosti rodiny, v roli náhradních rodičů či náhradní výchově až výchově ústavní. V těch nejhorších

případech pak může docházet i k týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, tedy k syndromu CAN. V těchto případech dochází k poruchám rodičovské role, které mohou jedince značně ovlivnit na vývoji, a může docházet k výskytu sociálně patologických jevů.

Rámcový koncept, který se zaměřuje na rizikové chování ve školním prostředí, popisuje výčet rizikových faktorů, které vznikají vlivem rodinného prostředí. Mezi rizikové faktory ve spojitosti s rodinou a jejím vlivem na žáka patří:

- „zanedbávající, příliš autoritativní nebo příliš liberální výchova,
- nejednotnost výchovného působení,
- nezájem rodičů o své děti (trávení volného času, nedostatečná péče),
- rodiče sami nemají dostatečně osvojené morální normy a jsou pro dítě nevhodným modelem,
- dítě s problémovým chováním je v roli obětního beránka v rodině – problémy v chování u dítěte pomáhají udržovat rodinnou rovnováhu, jiné problémy se neřeší,
- zaměstnanost rodičů (pracovní vytíženost, směnnost jejich práce atd.,
- neochota a neschopnost rodičů motivovat dítě ke vzdělávání
- nedostatečné právní povědomí o rodičovských povinnostech“ (ZKOLA, © 2010)

V této podkapitole jsem se snažila shrnout, jak rodina může mít vliv na záškoláctví jedince. Při výkonu mé profese, se denně setkávám se žáky střední školy. Trávím s nimi především jejich volný čas, tudíž velmi často mám možnost nahlédnout i do jejich soukromí. Můj názor na celou tuto situaci je takový, že dítě, žák, by se sám měl rozhodnout, co chce studovat, čemu se chce věnovat a ne plnit ideály či představy svých rodičů. A ještě důležitější je podpora, pocit jistoty a bezpečí ze strany rodičů, ať už se děje cokoli. To dnešním dětem hodně chybí a bohužel na to i doplácí. Hodně z nich nemá dostatečné zázemí, rodiče je finančně nezabezpečí a musejí se spoléhat pouze sami na sebe. Je velmi důležité, aby rodiče a škola spolupracovali a škola byla ochotna pomoci a poradit v nelehkých situacích žáka a jeho rodiny. Jaký může mít vliv škola a školní prostředí na záškoláctví žáka, přiblíží další podkapitola.

2.2 Vliv školy

Zní to poněkud vtipně, že by i samotná škola, místo určené pro vzdělávání, mohlo mít vliv na záškoláctví žáků. Ale bohužel, tak to je. Myslím si, že při výskytu záškoláctví mohou

působit všechny faktory najednou, a to jak rodina, škola, tak vrstevnické skupiny. Škola je prostor, kde by se žáci měli především cítit bezpečně a škola by jim tento pocit bezpečí měla zajistit.

Ve škole přichází žák do styku se spolužáky, s učiteli, s vychovateli a dalšími pracovníky školy. Atmosféru, která ve škole panuje, lze nazvat školním klimatem. Školní klima je velice podstatné pro to, aby se žák ve škole cítil dobře. Probíhají zde různé interakce jak mezi žáky navzájem, tak ale i mezi žáky, vychovateli a pedagogy. Tyto interakce nemusí být bohužel vždy pozitivní. Mohou negativně ovlivnit jedince i jeho přístup ke škole a vzdělávání.

Škola je instituce, kde také probíhá socializace jedince a je utvářena jeho osobnost. Jak uvádí Jedlička a kol. (2015, s. 43) „škola je společenská instituce, která je výtvorem tisíciletého vývoje lidské společnosti. Do vínku je jí připisován účel, kterým má být výchova a vzdělání nastupujících generací. Alespoň takto byl pojmán význam školské docházky do počátku 20. století, ale v jeho průběhu se pojem školy rozšířil spolu s pojmem vzdělávání na všechny edukační stupně. V tomto smyslu škola není ve svém působení pokračovatelkou rodinné výchovy, ale prostředím, v němž jsou rozvíjeny občanské návyky a nastupující generace je připravována na zvládnutí širších společenských nároků“.

Velká část mladých lidí tráví na střední škole či učilišti alespoň 180 dní během roku. Jejich režim dne začíná brzkým vstáváním do školy, pokračuje cestou do školy a zase zpět, navštěvují výuku, věnují se mimoškolním aktivitám a dělají domácí úkoly. Formální vzdělávání je čím dál důležitější a za posledních sto let jeho role jako činitele socializace se velmi rozšířila. Ve škole se žáci učí také specifickým formám jednání a rozvíjí se celý soubor základních dovedností. Tyto výchovně vzdělávací instituce nesou obrovskou odpovědnost za to, jak mladí lidé budou připraveni pro svět práce. Vztahy mezi studenty a učiteli bývají poněkud více instrumentální nežli emocionální (Jedlička a kol., 2004).

Role učitele je ve škole důležitá. Učitel by měl mít dostačující kompetence pro vykonávání této profese, ale také schopnost porozumění, empatie, měl by být všímavý a mít přehled o tom, co se v jeho třídě děje a jaké jsou interakce mezi žáky. Měl by být ochotný a schopný řešit problémy žáků a nic nenechávat náhodě. Schopnost jednat a spolupracovat s rodiči.

V dnešní době se bohužel setkáváme i se špatným přístupem pedagogů. Jsou určitě taci, kteří mají své oblíbence a určité žáky upřednostňují a některým naopak dokazují, že na škole nemají co dělat. Nastávají situace, kdy se učitel může chovat lhostejně, nespravedlivě hodnotí výkony žáků, klade vysoké požadavky na žáky nebo dokonce není ochoten či schopen řešit závažné situace. Žáci poté chodí do školy s pocity úzkosti a strachu, co je další den ve škole čeká.

Co se týče školního prostředí, Mertin, Krejčová a kol. (2013) zmiňují jisté příčiny školního prostředí, které mají vliv na záškoláctví. Uvádí, že školní prostředí a také školní neúspěšnost poměrně často vyplývají z osnovy a povahy školy a též ze vztahů, které jsou mezi žáky. Zde se může jednat o problémy ve vztazích s učiteli, ale i spolužáky, nezvládnutí učiva nebo pro žáka nevyhovující systém hodnocení. Problémy se mohou taky vyskytovat u žáků, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, děti s ADHD a ADD, žáci se specifickými poruchami učení, sníženým intelektem, poruchami chování či nízkým sebevědomím. V těchto případech je zapotřebí také spolupráce rodičů, kteří mají zájem řešit problémy svého dítěte. Je důležité, aby byla spolupráce rodičů školou oceňována a bylo k nim přistupováno jako k partnerům školy.

Mezi rizikové faktory, které mají vliv na záškoláctví ve spojitosti s vlivem školního prostředí a negativním vztahem ke škole, lze zařadit:

- *„povyšování žáka s mimořádnými vědomostmi a schopnostmi,*
- *vysoký počet žáků ve třídě,*
- *nedostatečná příprava učitele, přetěžování učitele,*
- *odpor ke škole u dětí s menším nadáním (jsou kárány, trestány, v horším případě i zesměšňovány),*
- *vysoké požadavky na žáka,*
- *negativní citové zážitky spojené se slabým prospěchem, neschopnost porozumění učivu, a tím i zhoršené sociální postavení v kolektivu (porucha mezilidských vztahů),*
- *špatné přizpůsobení školnímu režimu,*
- *nechuť ke školní práci,*
- *experimenty s návykovými látkami u žáků,*
- *gambling,*
- *projevy šikanování na školách,*

- *osobnost pedagoga (nespravedlivé hodnocení žáků, lhostejnost k chování žáků, neřešení vážných situací, atd)*“ (ZKOLA, © 2010).

Kyriacou (2005) ve své knize „Řešení výchovných problémů ve škole“ zmiňuje studie, jež se zabývaly právě důvody, které záškoláci uvádějí pro své absence. Tyto důvody se týkaly především školního prostředí. K záškoláctví se uchýlili například proto, že vyučovací hodiny pro ně byly nudné, práce v nich byla velice těžká, atmosféra, která panovala ve škole, jim připadala příliš přísná, žáci měli problémy s pedagogy a měli pocit, že je škola odmítá či se jim dostatečně nevěnuje. V horším případě byli šikanováni, vystaveni agresi a měli strach ze spolužáků.

Mnohokrát už jsem zaslechla, že pokud se žák dopouští záškoláctví na základní škole, má to většinou návaznost na záškoláctví na škole střední. Já jsem stejného názoru. Myslím si, že střední škola může být ale i tím krokem, který dá šanci své chování a přístup ke vzdělání změnit. Co se týče střední školy, je velice podstatné to, aby si žák vybral studijní obor, který ho baví a zajímá. To už je velký krok, jak záškoláctví předejít. Pokud žáka obor nebaví, nepříjde mu nijak zajímavý a chodí tam pouze proto, aby si udělal výuční list či získal maturitu, tak motivace chodit do školy je poměrně malá, až mizivá.

Žáci odchází ze školy proto, že je škola nezajímá, nebaví a nevidí ve studiu žádný smysl. Jsou ale i žáci, kteří jdou za školu z důvodu šikany, ze strachu, že jim zase někdo ublíží, a může jít jak o spolužáky, tak i o učitele. Šikana nemusí být pouze fyzická s tělesnými známkami, ale může jít také o psychickou formu, která může být hůře rozpoznatelná.

Škola má na záškoláctví velký vliv. Určitě by se na toto téma dalo psát hodiny, jelikož ve školním prostředí se nachází mnoho faktorů, které mají na tento sociálně patologický jev dopad. Mezi příčiny ve školním prostředí se řadí školní klima, vliv spolužáků, pedagogů, vychovatelů, celkový přístup školy k sociálně patologickým jevům atd. Jak už zde bylo mnohokrát řečeno, je důležité, aby škola byla ochotna spolupracovat s rodiči, přistupovala ke všem žákům stejně, aby všichni žáci byli hodnoceni stejnou měrou a bylo přihlédnuto k jejich specifickým potřebám. Bohužel se domnívám, že tento negativní jev ze škol zcela nevymizí, ale pokud se škola bude snažit s tímto problémem pracovat a zaměří se na negativní faktory, může případy záškoláctví alespoň minimalizovat. Negativní

vliv na záškoláctví mohou mít vrstevnické skupiny a party, o kterých pojednává další podkapitola.

2.3 Vliv vrstevnické skupiny

Každý z nás chtěl někam zapadat a mít dobré vztahy s přáteli. Jsou období v životě dítěte, kdy přátelství je na prvním místě. Máme nějaký vzor, k někomu vzhlížíme a máme pocit, že chceme být stejní a někam patřit. Toto období se většinou vyskytuje během dospívání. Někdy parta bývá přednější než vzdělávání a může mít zásadní vliv na jedince a také ho negativně poznamenat. Protože jak můžu zapadnout do party, když nebudu dělat to, co všichni ostatní?

Tato podkapitola pojednává především o trávení volného času mládeže. Problém nastává už v rodině. V dnešní době rodiče často nezajímá, jak jejich dítě tráví volný čas, s kým ho tráví. Jsou sami do takové míry zahlceni prací a povinnostmi, že občas své děti přehlíží a nezajímají se o ně. Tyto děti se snaží najít své místo a být někým uznávané a oceňované. Někdy se však mohou ztotožňovat s vrstevníky, jejichž chování překračuje určité normy a vede k asociálnímu chování.

Podkapitola se věnuje vlivu vrstevnické skupiny na jedince, a to v období adolescence. Toto období trvá přibližně od 15 do 20 let a typické je dozrávání jedince na všech úrovních. V tomto období adolescent ukončuje povinnou školní docházku a připravuje se na profesní období. Velkým mezníkem v této životní etapě člověka je rozhodně dosažení plnoletosti.

Autoři Havlík a Kořa (2007) popisují mládí člověka jako období, kdy jedinec pokračuje v přípravě na budoucí dospělé role. V tuto chvíli opouští role dětské a sehrává role typické pro mládež v dané kultuře – student, učeň, partner atd. Dospívající lidé se v tuto chvíli snaží vyvázat z určité závislosti na své rodině, překonávat „nepochopení“ dospělých a stát se jim tak rovnocenným. Autoři tvrdí, že cenou za vyvázání se určité závislosti na dospělých, které není jak ekonomicky tak ani právně možné, bývá často vysoká konformita s vrstevníky.

Scheerová (2010, s. 91) ve sborníku Linky bezpečí se věnuje vrstevnickým vztahům. Dle jejích slov *„na obecné úrovni vrstevnickým vztahem rozumíme vztah mezi dvěma či více dětmi, popř. dospívajícími přibližně stejného věku, který může, ale nemusí být současně*

vztahem kamarádkým či přátelským. Jde tedy o sociální skupinu, resp. malou sociální skupinu či dyádu, která je z obecného hlediska charakteristická tím, že se děti či dospívající:

- *navzájem znají,*
- *komunikují spolu,*
- *mají společný cíl“.*

Vrstevnické skupiny umožňují zejména:

- *„uspokojení potřeb jedince, např. potřeby jistoty, potřeby přijetí,*
- *poskytnutí prostoru pro srovnávání, např. vlastních postojů, dovedností, způsobů jednání,*
- *proces sociálního učení,*
- *formování identity jedince (Scheerová, 2010, s. 91).*

Konformita, která je patrná ve školním prostředí, je především tlakem na jedince ze strany jeho vrstevníků. Tento tlak se objevuje v nejvyšší míře v období dospívání. Jedinec má potřebu být přijímán, patřit do skupiny, a tato potřeba přijetí je velice silná. Skupinový tlak je na žáka tak silný, že sám dovolí formovat své chování, a to i v oblastech osobního smýšlení přímo v rozporu se skupinou. Autor zveřejňuje i jisté zahraniční výzkumy a uvádí, že jedinci, kteří jsou ochotni se tomuto tlaku podrobit, bývají nejistí, mají nižší sebevědomí a vyznačují se i strnulým a značně netolerantním postojem (Fontana, 2010).

Co se týče odborné veřejnosti, která se zabývá rizikovou mládeží, je velice populární představa, která je inspirována dílem psychoanalytika Erika Eriksona, a to že *„dospívající si svou osobní identitu musí během dospívání vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli „světa dospělých“. Hlavním prostředkem tohoto hledání vlastního já má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane nejvýznamnější referenční skupinou, zastíňující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny“* (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 81).

Autoři uvádí i jistou holandskou studii, která se zaměřuje na dospívání mládeže. Ta poukazuje na to, že děvčata jsou během dospívání mnohem více v rodině kontrolována, mají více domácích povinností a více se dostávají do střetů se svými rodiči než chlapci. Chlapci naopak mají větší prostor k tomu, aby trávili čas s vrstevnickými skupinami (Matoušek, Kroftová, 2003).

Pokud hovoříme o rizikové mládeži z dysfunkčních rodin, tak je pro ně mnohem důležitější vrstevnická skupina na rozdíl od mladých lidí, kteří vyrůstají v rodinách, kde je jim poskytnuta určitá míra podpory a zároveň jim jsou přiměřeně stanoveny meze dovoleného chování. Autoři zdůrazňují, že vrstevnické skupiny nejsou pro nikoho zcela jen bezproblémovým zázemím. Problém nastává v případě, pokud mladí lidé vyrůstají bez zájmu svých rodičů, nemají jasně stanovená pravidla a jsou ohroženi například despotickým trestáním rodičů. Mladý člověk může být vychováván ve funkční rodině, ale i tak vrstevnická skupina více či méně představuje stresující nároky, a to například tak, že jedinec musí obstát v očích svých vrstevníků, jako někdo, kdo naplno sdílí jejich hodnoty. Ve vrstevnické skupině mládeže jsou kladeny vysoké nároky na konformitu. Vrstevnické skupiny se vyznačují především způsobem vyjadřování, úpravou zevnějšku, preferují různé druhy hudby, způsoby chování, postoje k rodičům, sexualitě, ke kouření, alkoholu, drogám, ale také právě ke škole. Děti, mladí lidé, kteří jsou frustrováni nízkou podporou rodiny, mají větší potřebu kladného přijetí vrstevnickou skupinou na rozdíl od dětí s dobrým rodinným zázemím (Matoušek, Kroftová, 2003).

Problém však v tomto období nastává, když potřeba přijetí vrstevníky je až příliš silná. V tuto chvíli je jedinec ochotný jít i do podivných, až nebezpečných vztahů. Jedinec je schopen se kvůli přijetí vrstevníky vzdát i vlastní hodnoty a dosažených rolí. V důsledku strachu a izolace od vrstevníků je jedinec ochoten přijmout i nové hodnoty a postoje, ačkoliv nejsou v souladu s jeho nynějším přesvědčením (Scheerová, 2010).

Vliv vrstevnické skupiny na jedince je tedy velmi silný. Žák se může uchýlit k záškoláctví právě z důvodu toho, že nechce trhat partu, nechce klesnout v očích svých vrstevníků a chce být také za toho „drsňáka“, co je schopný jít za školu. Na jedince může být tedy vyvinut velký tlak, že pokud za školu nepůjde, přijde o kamarády. A jak už jsme si v předešlých řádcích řekli, vrstevnické skupiny v období adolescence jsou pro jedince důležité a jsou také součástí socializace člověka.

Celá kapitola pojednává o příčinách a faktorech záškoláctví. Zmínili jsme vliv rodiny, vliv školy a jako poslední vliv vrstevnických part. Pokud jeden z těchto třech pilířů nefunguje, je nějakým způsobem narušen, či se v něm vyskytuje jistá patologie, může se změnit chování žáka, a vést tak k záškoláctví a dalším sociálně patologickým jevům. Základem všeho je tedy dobře fungující rodina. Následně je důležité, aby rodina byla ochotna

spolupracovat se školou a naopak. Dále aby žák dokázal navázat zdravé vztahy se svými vrstevníky, popřípadě problémy řešit s dospělými a nevzdávat se svých osobních hodnot. V tuto chvíli bychom mohli pokračovat dál a dál, jelikož faktorů a příčin, které mohou žáka ovlivnit je nespočet, proto bylo důležité zmínit alespoň ty nejdůležitější. Následující část práce bude věnována řešení problému záškoláctví a jeho prevenci.

3 ŘEŠENÍ PROBLÉMU ZÁŠKOLÁCTVÍ

3.1 Způsoby řešení problému záškoláctví

Řešení problému záškoláctví je velice důležité, ale někdy také poměrně náročné. Pokud chceme tento problém začít řešit, je podstatné zjistit příčinu, proč se žák k takovému činu uchýlil. Pokud tuto příčinu zjistíme, můžeme se žákem dále pracovat. Velkou roli v této chvíli hrají rodiče a jejich spolupráce se školou, nikoliv vzájemný souboj.

Můj názor je takový, že pokud škola a pedagogové k tomuto problému přistupují zodpovědně, lze tento jev minimalizovat. Je velice podstatné tento negativní jev nepřehlížet a dbát na důslednost pedagogů při kontrole školní docházky žáků. Důležitým faktem je, že na středních školách se nacházejí žáci, kteří už dovršili plnoletosti, tudíž někteří podlehnou tomu, že si absenci mohou omlouvat sami, a pokud se jim nechce, do školy nepřijdou.

V Metodickém doporučení MŠMT při řešení rizikového chování ve školním prostředí se zaměřením na záškoláctví je uvedeno, že záškoláctví bývá poměrně často nepřiměřenou formou řešení především konfliktních situací v rodině, ve škole, či ve výchovných institucích a sklon k němu mají hlavně děti, které se cítí neúspěšné, těžko se zařazují do skupin nebo mohou prožívat pocity strachu a úzkosti v prostředí, ve kterém se nacházejí.

Pro záškoláctví neexistuje jedno univerzální řešení, a tudíž ho ani nelze doporučit. V tomto případě je důležité, aby učitelé, rodiče, případně i psychologové byli schopni se zhostit úkolu vyšetření příčin záškoláctví. Předcházení záškoláctví by měla být věnována maximální pozornost. Prvním důležitým krokem je včas rozpoznat a porozumět individualitě daného žáka. Zásadní je spolupráce rodičů, učitele a poradenských pracovníků školy (ZKOLA, © 2010).

Karásková Ulbertová (2010) ve sborníku zmiňuje, že mnoho žáků se na Linku bezpečí dovolá právě kvůli problému záškoláctví a snaží se to řešit. Uvádí, že pokud zjistíme příčinu toho, proč dítě či dospívající začal chodit za školu, je zde velká šance minimalizovat riziko opětovného záškoláctví.

Sama autorka vypracovala určité podněty pro práci učitele a vychovatele se žákem, který chodí za školu:

- „zjistit důvody – vztah k vychovateli, dětem, vliv party vrstevníků, přetíženost, vliv rodičů a jejich nároků apod.;

- *pokud je zapotřebí, snížit očekávání výkonu dítěte, rozložit učební zátěž;*
- *častěji kontaktovat rodiče a domlouvat společný postup na osobních schůzkách;*
- *pokud rodiče záškoláctví kryjí, vyžadovat omluvenku na základě lékařského potvrzení“*
(Karásková Ulbertová, 2010, s. 73-74).

Třídní učitel má za úkol pečlivě a důsledně kontrolovat školní docházku. Měl by být schopný reflektovat situaci ve své třídě a snažit se předcházet záškoláctví. Pokud má podezření, že žák chodí za školu, měl by o tom neprodleně informovat rodiče, zákonné zástupce, ale také hovořit se samotným žákem. Pokud situace překračuje rámec jeho možností, měl by informovat výchovného poradce, popřípadě školního psychologa a následně situaci řešit s odborníky.

Lazarová (2005) popisuje, že situace a problémy, které jsou spojeny se školou a především školní docházkou, vyžadují nejprve intervenci školy a lidí v ní. Za posledních pár let je silná snaha, aby pedagogicko-psychologické poradny vyhověly učitelům a převzaly do péče i ty případy, které by mohly a měly být řešeny přímo ve škole. Problém je však v tom, že psychologové mohou stěží sledovat každodenní školní interakce. Občas učitelům chybí odvaha a mají strach, aby něco nepokazili, nezanedbali, a tak raději předávají situaci do rukou odborníků. Je důležité posílit kompetence učitelů a řešit případy přímo ve školách. Dříve tedy, než se obrátí na odborníky, kteří jsou vně školy, měli by nejdříve využít potenciál v dané škole.

Velkou roli hrají samozřejmě rodiče, spolupráce školy, kde je podstatné zlepšit klima třídy, normalizaci požadavků atd. Pokud si však učitel či rodič neví rady a problém se jeví velmi složitě, je na místě se obrátit na:

- školního psychologa,
- výchovného poradce,
- pedagogicko-psychologickou poradnu,
- rodinnou poradnu,
- psychologa, psychoterapeuta,
- středisko výchovné péče,
- sociálního pracovníka Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

Odstranění příčin může trvat velice dlouho a být velmi náročným procesem. Důležitá je spolupráce všech zúčastněných. Je důležité se na dítě, dospívajícího, žáka dívat jako na jedinečnou osobnost, která má své slabosti – je nutné jej pochopit a přizpůsobit tak svá očekávání a nároky (Karásková Ulbertová, 2010).

V podkapitole Legislativní rámec záškoláctví jsme detailně popsali, jak postupovat při postihu záškoláctví, a to dle Metodického pokynu k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. Zjistili jsme, že pokud stoupne počet neomluvených hodin žáka nad 10, svolává se výchovná komise. Výchovné komise se účastní: ředitel příslušné školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik prevence apod.

Tato práce se ve své praktické části, orientuje na konkrétní střední školu. Na této škole je záškoláctví častým jevem. Velkou roli zde právě hraje výchovný poradce, který se snaží tento problém společně i se školní psycholožkou řešit. V rámci řešení záškoláctví bývá využíváno školních poradenských služeb, které jsou více popsány v následující podkapitole.

3.2 Školní poradenské služby na SŠ

Jak už bylo v předešlých řádcích napsáno, při řešení záškoláctví je velice důležitá role učitele. Jeho role je jak učitelská, tak poradenská a hranice mezi těmito rolemi je velmi úzká. Pokud je však zapotřebí odbornější pomoci, je možné se obrátit na ostatní pracovníky příslušné školy.

Koho nesmíme vynechat, je ředitel školy. Ředitel střední školy má na starosti zabezpečit poskytování poradenských služeb na škole. Tyto poradenské služby vykonává především výchovný poradce a školní metodik prevence, ti mají za úkol spolupracovat s třídními učiteli a případně i dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poradenské služby na škole může poskytovat také školní psycholog nebo školní speciální pedagog (Opekarová, 2007).

Výchovný poradce je vybrán mezi učiteli a jeho funkce je ustavena ředitelem školy. Jeho intervenční aktivity směřují k žákům, jejich rodičům a učitelům. Směrem k žákům má za úkol profesní poradenství, podporuje žáky při řešení problémových edukačních situací, zaměřuje se na žáky s poruchou chování atd. (Vojtová, 2008).

Výchovný poradce je také jakýmsi spojovacím mezičlánkem mezi mimoškolními a pedagogicko-psychologickými poradnami a konkrétním školským zařízením. Zde ve spolupráci s učiteli pečuje o žáky, a to během jejich výchovy, vzdělání a připravuje je na život v dospělosti. Pokud se škole podaří to, aby vytvořila kvalitní systém diagnostické práce, je úloha výchovného poradce nenahraditelná. Metody a techniky, které ve své práci využívá, jsou společně propojeny s problematikou pedagogicko-psychologické, pedagogické a speciálně pedagogické diagnostiky (Opekarová, 2007).

Funkce výchovného poradce je na střední škole zřizována dle zákona. Má tedy za úkol poradenskou a intervenční činnost. Na dané střední škole je i školní psycholožka, na kterou je vhodné se obrátit v případě školních potíží, pokud jsme už vyčerpali své vlastní možnosti. Její funkce je však pouze poradenská a ne diagnostická, nemůže tedy nahradit funkci pedagogicko-psychologické poradny (Karásková Ulbertová, 2010).

Školní psycholog působí přímo ve škole, provádí depistážní, poradenskou a intervenční péči. Má za úkol poskytovat informační, metodické a vzdělávací služby pedagogům dané školy (Opekarová, 2007).

Na každé škole by tedy měl být výchovný – kariérní poradce, metodik prevence, školní psycholog nebo školní speciální pedagog. Na příslušné střední škole, kde byl vykonáván výzkum, se nachází výchovný poradce z řad učitelů, kterému byla ředitelkou školy udělena tato funkce. Funguje také jako školní metodik prevence a zaměřuje se na sociálně patologické jevy ve škole. Tento školní rok nastoupila nová školní psycholožka, která úzce spolupracuje právě s výchovným poradcem a pedagogy dané školy.

Toto jsou složky, které plní školní poradenskou funkci a mají také za úkol řešit záškoláctví žáků ve spolupráci s třídním učitelem. Pokud problém přetrvává a škola si neví rady, může navázat spolupráci například s pedagogicko-psychologickou poradnou, rodinnou poradnou, s oddělením sociálně právní ochrany dětí atd.

4 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ

4.1 Prevence záškoláctví na SŠ

Prevence záškoláctví je prvním krokem k tomu, aby k záškoláctví vůbec nedocházelo nebo se alespoň minimalizovalo. Při prevenci záškoláctví je důležité ještě jednou zmínit Metodický pokyn č. j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. Tento metodický pokyn uvádí, že na prevenci záškoláctví se podílí učitelé, výchovný poradce, metodik prevence, a to společně se zákonnými zástupci žáka. Ti všichni mohou preventivně působit, aby k záškoláctví nedocházelo.

V rámci prevence na školách je důležité prostřednictvím vzdělávacího programu školy posilovat u žáků kladný vztah ke škole, ke vzdělání a také ke spolužákům a učitelům. Je nutné žákům nabízet pozitivní vzory chování a stále udržovat zdravé klima školy. Často bývá kladen důraz na posílení role třídního učitele a vedení třídnických hodin, které však nejsou ukotveny v legislativě. Důležité je seznámení žáků a jejich zákonných zástupců se školním řádem příslušné školy. Ve školách by se mělo budovat bezpečné pozitivní sociální klima, aby nikdo nebyl ohrožován, a to jak ze strany spolužáků, tak ze strany pedagogů. Metodický pokyn upozorňuje na to, aby pedagog nezapomínal, že záškoláctví není příčinou, ale právě důsledkem. Pokud záškoláctví dojde daleko, je důležité zahájit spolupráci s odborníky ze školních servisních zařízení nebo s odborníky z nestátních neziskových organizací. Za nevhodné postupy při prevenci záškoláctví na školách, ale i jeho řešení se považuje:

- „nedůslednost učitelů v dodržování školního řádu, nastavených pravidel tříd, špatná komunikace s vedením školy, kolegy, žáky;
- nejednotný, pseudohumánní přístup pedagogů v dodržování nastavených pravidel ve vztahu k řešení záškoláctví;
- nekompetentní (mocenská, neprofesionální, žádná) komunikace s rodiči, zákonnými zástupci žáků;
- shazující, škatulkující, zesměšňující, mocenská komunikace s žákem;
- obavy ze setkání s rodiči“ (ZKOLA, © 2018)

Kyriacou (2005) uvádí jisté zásady, které je třeba dodržovat v boji proti záškoláctví. Zaprvé je důležité řádné sledování školní docházky a důslednost třídních učitelů v tomto ohledu. Tvrdí, že škola by měla mít připravené kroky, podle kterých se bude řídit v případě

podezření na záškoláctví. Neměla by chybět školní strategie pro boj se záškoláctvím. Jako další bod uvádí kontakt prvního dne. Považuje to za jediný a nejúčinnější způsob jakým může škola se záškoláctvím bojovat. Třídní učitel kontaktuje zákonné zástupce hned první den, kdy žák bez předchozí omluvy nedorazí do školy. Zásadní je podle autorky kontrolovat docházku na začátku hodin. Mezi další zásady řadí zavedení fyzicky a společensky příjemného školního prostředí, podporu při studijních potížích, motivaci pravidelné docházky, odměnu za dobrou docházku, spolupráce s vnějšími organizacemi atd.

Během tohoto roku vyšel na internetu poměrně zajímavý článek na téma záškoláctví. Autorka článku internetového deníku iDNES.cz uvedla, že školy začínají situaci více kontrolovat a počet neomluvených hodin klesl. To je pozitivní zpráva ale má to své úskalí. Počet neomluvených hodin u žáků klesl, avšak vzrostl počet hodin omluvených. Autor poukazuje na to, že záškoláctví je právě nejčastějším rizikovým chováním u žáků a na střední škole průměrný žák zamešká více než měsíc vyučování za rok. Na středních školách jsou počty zameškaných hodin tedy zcela nejvyšší. Zajímavé však je, že školní inspektoři si všímají počtu zameškaných hodin (omluvených i neomluvených) teprve poslední čtyři roky. Existuje však stále mnoho rodičů, kteří raději absenci svému dítěti omluví, než aby si dělali problémy (iDNES.cz, © 2019).

Zde je vidět, že spolupráce rodičů se školou je v tomto ohledu velice podstatná a dokud budou rodiče ke vzdělání svých dětí přistupovat takto, počty omluvených i neomluvených hodin budou stále stoupat. Neexistuje tedy jedna jediná rada na to, jak záškoláctví předejít. Důležitá je spolupráce veškerých složek, aby se dalo tomuto problému předejít a žákům nebyla dána možnost „chodit za školu“ bez výčitek svědomí.

5 ODBORNÉ VÝZKUMY

5.1 Výzkumy o záškoláctví žáků na SŠ

Tato kapitola je věnována výzkumům, které byly zaměřeny na problematiku záškoláctví na středních školách.

Jako první bych ráda uvedla výsledek z dotazníkového šetření, který mapuje rizikové chování žáků v pražských školách, a to z pohledu pedagogů. Z tohoto šetření vyplynulo, že záškoláctví je nejčastěji řešenou oblastí rizikového chování na školách. Tento problém řešilo alespoň jednou ročně 62 % pedagogů a nejvyšší procento pedagogů má pocit, že se dostatečně orientuje právě v této problematice (PCPP, © 2017).

Z výsledků dotazníkového šetření o rizikovém chování žáků na 2. stupni ZŠ a na SŠ v Praze vyplývá, že výskyt záškoláctví souvisí s tím, jaký ročník žák navštěvuje, a že s rostoucím věkem se navyšuje zkušenost se záškoláctvím. Každý rok se zvýší procento žáků, kteří byli alespoň jednou za školou. Výzkum uvádí, že při přechodu žáka na střední školu dojde ke zvýšení o 25 %, ve druhém ročníku o 33 %, ve třetím ročníku se přiznalo 46 % žáků a ve čtvrtém ročníku 59 % žáků s tím, že se však jedná o záškoláctví jednou nebo dvakrát za rok (PCPP, © 2018).

Článek internetového deníku iDNES.cz uvádí jisté údaje o záškoláctví za poslední roky. Článek byl již v předchozích řádcích zmíněn. Autorka článku zveřejnila informace o záškoláctví za školní rok 2016/2017. V článku je uvedeno, že zameškaný čas záškoláků v tento školní rok činilo 8,2 milionů dnů a tohoto rizikového chování se dopustilo 404 080 žáků na středních školách. Za tento školní rok průměrně jeden žák střední školy zameškal 141,6 hodin, a z toho se jednalo o 4,6 hodin neomluvených. To je však za poslední školní roky nejnižší údaj (iDNES.cz, © 2019).

Velice intenzivně a dlouhodobě se problematikou rizikového chování žáků a studentů zabývá Katedra sociální patologie a sociologie Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, a to včetně problematiky záškoláctví. Tento výzkum probíhá prozatím v Královéhradeckém a Pardubickém kraji České republiky a je zaměřen i na střední školy. Autoři uvádějí celkový index záškoláctví. Nejčastěji žáci na záškoláctví reagovali odpovědí „nikdy“, a to až ze 47 %, další nejčastější odpověď byla „zřídka“, a to 42 %. Bylo však zjištěno, že ve výzkumu nemělo pohlaví respondenta na záškoláctví žádný vliv. V tomto výzkumu se signifikantní však ukázal věk, a to tak, že čím starší žák nebo student je, tím častěji se u něho objevuje rizikové chování záškoláctví. Tento průzkum však uvádí, že

záškoláctví není izolovaným rizikovým jevem a pedagog, který s adolescenty pracuje, by si toho měl být vědom. Měl by se zaměřovat na více stránek osobnosti žáka a nespecificky působit na možný výskyt více jevů, které se v životě jedince mohou objevit (PROHUMAN, © 2017).

Záškoláctví není problém, který by se vyskytoval pouze v České republice. Pokud bychom se pro srovnání chtěli podívat na tento problém do zahraničí, a to i na zcela jiný kontinent, tak am. Ak. pe. vydala poměrně zajímavý článek o záškoláctví a chronické absenci. Autoři uvádí, že chronická nepřítomnost postihuje až 6,5 milionů studentů po celé zemi, což je 13 % celkové studentské populace. Tvrdí, že tento problém se stává běžnější na střední škole a celkově asi 19 % studentů je chronicky nepřítomných. Za velmi důležitou považují důslednost rodičů a dávají rady, co by s tímto problémem měli dělat. Není to problém, který vznikne jen tak sám od sebe. Nepřítomnost ve škole může začít už v mateřské škole, potom pokračovat na základní a následně na škole střední, kde se nachází největší procento záškoláků (healthychildren.org, © 2019).

6 PŘÍPADOVÁ STUDIE ZÁŠKOLÁCTVÍ NA SŠ

6.1 Metodologie

Tato diplomová práce se zabývá záškoláctvím na střední škole. Jak už zde bylo mnohokrát řečeno, záškoláctví je jednou z oblastí rizikového chování, které se vyskytuje ve školním prostředí. Práce je zaměřena na konkrétní střední školu, kde je záškoláctví poměrně častým jevem, a to alespoň z mého pohledu a pohledu výchovného poradce.

Stěžejním **cílem** mé práce je zjistit výskyt a příčiny záškoláctví na dané střední škole. V empirické části práce jsem zjišťovala výskyt záškoláctví na střední škole, důvody, kvůli kterým se žáci k takovému jednání uchýlili, ale také to, jak se na celou věc dívají vyučující pedagogové, co vše se snaží dělat pro to, aby tento jev na škole eliminovali, a jak sami tento problém vnímají.

Velkou výhodou pro mě bylo, že jsem několik měsíců byla v centru dění a dokázala tento problém dobře vnímat.

V rámci případové studie dané střední školy jsem si stanovila výzkumné otázky (dvě hlavní výzkumné otázky a čtyři dílčí) na základě prostudované literatury. Otázky zní takto:

- **Jak vysoký je výskyt záškoláctví na SŠ?**
- **Jaké jsou příčiny záškoláctví u žáků SŠ?**
 - Co je z pohledu pedagoga důvodem záškoláctví žáků na SŠ?
 - Jakým způsobem je kontrolována školní docházka?
 - Jakou roli hraje rodina v prevenci proti záškoláctví?
 - Jakým způsobem se učitelé snaží problém řešit, popřípadě eliminovat?

Výzkumná metoda

Výzkum byl proveden na základě kvalitativního výzkumného designu. „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (Creswell, 1998, in Hendl, 2005, s. 50).

V tomto případě jsem se rozhodla pro případovou studii. Jak uvádí Švaříček, Šed'ová a kol. (2014), patří případová studie k základním výzkumným designům. Často se využívá k porozumění složitým sociálním jevům. Podstatou případové studie je, že badatel se vždy

snaží komplexně porozumět případu v jeho přirozeném prostředí. Případová studie je však skutečnou výzkumnou strategií a nikoli jednotlivou technikou, neboť badatel včetně více informačních zdrojů, využívá i více dostupných metod sběru dat. Klíčové jsou pro případové studie kvalitativní techniky, ale vyloučeny nejsou ani metody, které se využívají tradičně v kvantitativních šetřeních. Jak autoři uvádí „*například při studiu školy mohou být cenným zdrojem informací mimo jiné i data získaná z dotazníků distribuovaných učitelům, popřípadě studentům*“ (Švaříček, Šedřová a kol., 2014, s. 97 – 98). A přesně toto jsem se v diplomové práci snažila využít. Sestavila jsem dotazník, který byl určen žákům střední školy a obsahoval jak uzavřené, polouzavřené a otevřené otázky, tak i otázky s více možnými odpověďmi (Příloha č. 1). Data získaná z dotazníků, na které žáci střední školy odpovídali, pro mě byla velmi cenná a přínosná.

Následně jsem s pěti pedagogy střední školy vedla hloubkový rozhovor, který byl polostrukturovaný (Příloha č. 2). Švaříček, Šedřová a kol. (2014) ve své knize popisují, že v kvalitativním výzkumu je rozhovor, nejpoužívanější metodou při sběru dat. Je pro něj použito označení hloubkový rozhovor což můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu jedním badatelem za pomoci několika otevřených otázek. Za jeden typ hloubkového rozhovoru je považován právě polostrukturovaný rozhovor, který vychází ze seznamu témat a otázek, které jsou předem připraveny. Polostrukturovaný rozhovor se využívá například v případové studii. Jak autoři tvrdí, hloubkový rozhovor není složen pouze ze dvou částí – z rozhovoru a přepisu. Celý tento proces získání dat prostřednictvím této metody je poměrně náročný a sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, reflexe rozhovoru, analýzy dat a z psaní prezentace výzkumné zprávy.

6.2 Výběr a charakteristika výzkumného souboru

Jak už zde bylo zmíněno, rozhodla jsem se pro kvalitativní výzkum. Můj výběr respondentů nebyl náhodný, ale záměrný.

Pro výzkum jsem zvolila žáky a pedagogy příslušné střední školy. Tuto střední školu jsem si pro výzkum vybrala proto, že mě výchovný poradce informoval o vysoké míře záškoláctví u žáků. Hlavním kritériem výběru respondentů pro rozhovor byla délka působení na střední škole, ale také třídnicí učitelů ve třídách. U žáků bylo kritériem to, že museli být pouze žáky střední školy – ti však vyplňovali dotazníky, díky kterým bylo zjišťováno, zda se problém záškoláctví ve škole vyskytuje, popřípadě v jak velké míře.

Spolupráci s pedagogy jsem domluvila jednotlivě, a to prostřednictvím osobního setkání. Tomuto setkání předcházela schůzka s paní ředitelkou školy, která mi výzkum na střední škole schválila.

Uskutečnila jsem 5 hloubkových rozhovorů s pedagogy. Rozhovory byly zcela anonymní. Všichni pedagogové mají tento školní rok 2018/2019 třídnictví a víceletou pedagogickou praxi na dané škole.

Tabulka č. 1: Základní informace o pedagozích

Respondent	Třídnictví	Pedagogická praxe
Pedagog č. 1 (P1)	Ano	33 let
Pedagog č. 2 (P2)	Ano	10 let
Pedagog č. 3 (P3)	Ano	4 roky
Pedagog č. 4 (P4)	Ano	6 let
Pedagog č. 5 (P5)	Ano	17 let

6.3 Organizace sběru dat

Ještě před tím, než jsem samotné vedení rozhovorů uskutečnila, požádala jsem jednu vyučující, zda by byla ochotna si se mnou rozhovor vyzkoušet. Jednalo se pouze o zkušební rozhovor. Prostřednictvím rozhovoru nanečisto jsem zjistila, že ne všechny otázky jsou správně formulovány, proto jsem otázky přeformulovala a upravila. Tento rozhovor nebyl do výzkumu zařazen.

Dotazníky byly žákům rozdány během měsíce ledna a února roku 2019. Podobně jako u rozhovorů jsem i u dotazníků rozdala několika žákům zkušební dotazníky, které byly následně také upraveny. Některé otázky byly pro žáky těžko srozumitelné, musela jsem je tedy více specifikovat. Dotazníky jsem předala vždy třídním učitelům s prosbou o rozdání jejich žákům. Některé dotazníky byly rozdávány a posléze od žáků vybrány pod mým dohledem.

Rozhovory s pedagogy byly uskutečněny během školního roku 2018/2019, přesněji během měsíce března a dubna roku 2019. Než jsem samotný rozhovor zahájila, byli vždy respondenti seznámeni s tématem výzkumu a informováni o tom, že rozhovor je zcela anonymní. Všechny rozhovory probíhaly individuálně a v prostřední škole. Ve všech případech se jednalo o kabinet učitele. Předtím, než jsem rozhovor zahájila, zeptala jsem se

vždy pedagoga, zda souhlasí s tím, že bude náš rozhovor nahrán na diktafon. Pokud učitel souhlasil, měla jsem připravený písemný formulář, kde svůj souhlas potvrdil písemným podpisem. Všechny tyto formuláře jsem si uschovala. Pouze jedna vyučující nesouhlasila s využitím diktafonu, ale proti písemným poznámkám nic nenamítala. Veškeré nahrávky rozhovorů jsou uloženy v mém počítači ve složce, která je uzamčena. Délka rozhovoru byla vždy cca 20 – 25 minut. Po skončení rozhovoru jsem rozhovory přepsala do písemné podoby bez jazykových úprav.

6.4 Způsob zpracování dat

Data, která jsem pomocí rozhovorů získala a následně převedla do elektronické podoby, jsem zpracovávala na základě tzv. „**otevřeného kódování**“. Autoři Švaříček, Šedřová a kol., (2014, s. 211) tvrdí, že „*kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje*“. Text, který analyzujeme, je následně rozdělen na jednotky. Jednotkou je například slovo, sekvence slov, věta či odstavec. Ke každé naší jednotce přidělíme nějaký kód (Švaříček, Šedřová a kol., 2014).

Následně jsem ke zpracování a interpretaci dat využila techniku „**vyložení karet**“. Při této technice si výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů a následně kategorie vzniklé skrze otevřené kódování sestaví do obrazce či linky. Dále pokračuje tak, že na základě tohoto uspořádání sestaví text a převypráví obsah jednotlivých kategorií (Švaříček, Šedřová a kol., 2014).

7 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

7.1 Analýza výsledků z dotazníků a rozhovorů

V této podkapitole jsou popsány veškeré výsledky z realizovaného výzkumu, které jsou následně okomentovány a v minimálním množství graficky znázorněny.

Využila jsem metody dotazníku, na který mi odpovědělo 229 žáků. Při rozdávání dotazníků nastal problém, že mnoho žáků nebylo přítomno na vyučování a získání odpovědí od co nejvíce žáků se zkomplikovalo. Výsledky ale mluví jednoznačně. V rámci analýzy výsledků z dotazníků, jsou uvedena pouze ta nejdůležitější a zajímavá data.

Tabulka č. 2: Pohlaví

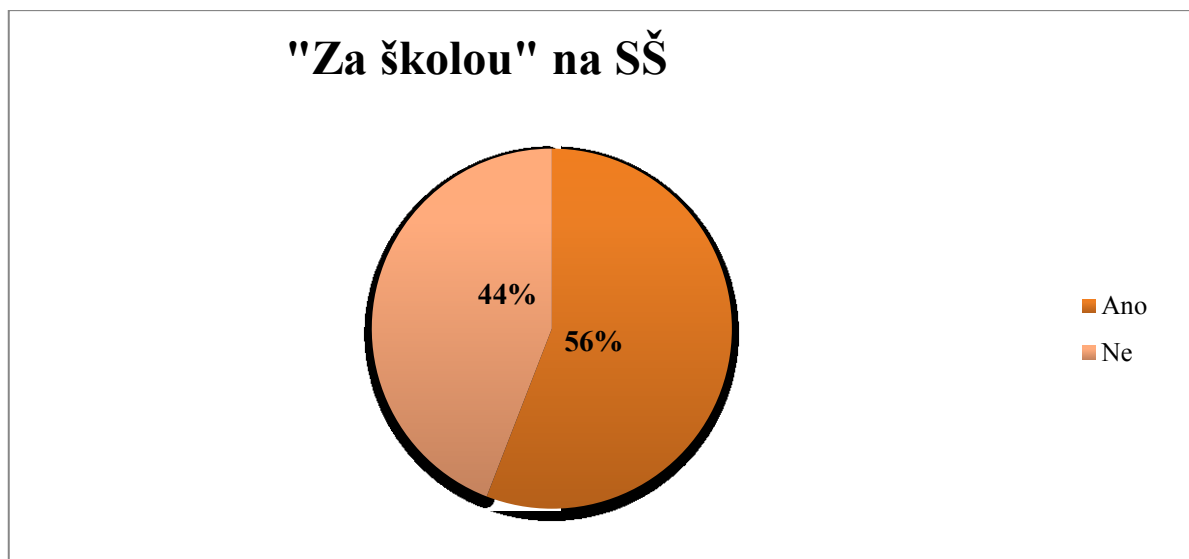
Pohlaví	Počet	%
Dívky	123	53,7
Chlapci	106	46,3
Celkem	229	100

Na dotazník odpovědělo 229 žáků, 53,7 % dívek a 46,3 % chlapců. Můžeme říci, že počet dívek a chlapců byl takřka vyrovnaný.

V rámci otázky č. 6 jsem se žáků ptala, zda už někdy byli na střední škole tzv. „za školou“.

Tabulka č. 3: „Za školou“ na SŠ

"Za školou" na SŠ	Počet	%
Ano	128	56
Ne	101	44
Celkem	229	100

Graf č. 1: „Za školou“ na SŠ

Zde je vidět, že záškoláctví se alespoň jednou dopustila nadpoloviční většina žáků střední školy a to 56 %. Když jsem se žáků zeptala, kolikrát se takového jednání dopustili, objevovaly se například odpovědi - 50 krát, celé druhé pololetí, to nelze ani spočítat, každý týden atd. Je velice zajímavé, že poměrně velký počet žáků střední školy se dopouštěl záškoláctví už na základní škole, a to 38 % žáků ze všech dotazovaných viz níže.

Tabulka č. 4: „Za školou“ na ZŠ

"Za školou" na ZŠ	Počet	%
Ano	87	38
Ne	142	62
Celkem	229	100

Graf č. 2: „Za školou“ na ZŠ

Nejzásadnější byly otázky č. 8 a č. 9. Zde se žáků ptám na to, co je přimělo jít „za školu“ a jak svůj čas „za školou“ tráví.

Tabulka č. 5: Příčiny záškoláctví na SŠ

Příčiny záškoláctví	Počet	%
kamarádi	53	41,4
strach ze zkoušení	27	21
strach z učitele	10	7,8
nezájem o výuku	43	33,6
ze zvědavosti	14	10,9
finanční příležitost, brigáda	57	44,2
problémy v rodině	18	14
strach ze šikany	8	6
přítel, přítelkyně	32	24,8
vlastní odpověď	26	20,2

U této otázky měli žáci možnost vybrat více odpovědí. Nejvíce odpovídali, že šli „za školu“ kvůli finanční příležitosti či brigádě a to 44,2 % z nich. Na druhém místě 41,4 % byli kamarádi, vrstevnické skupiny a na třetím místě nezám o výuku 33,6 %.

Tabulka č. 6: Čas strávený „za školou“

Čas strávený "za školou"	Počet	%
Potloukám se po ulicích	17	13,2
Jsem s kamarády	58	45
Posedávám v kavárně	13	10
Sedím u PC, TV	33	26
Jdu domů	68	52,7
Vlastní odpověď	24	18,6

Žáků jsem se ptala na to, jak tráví čas, pokud se rozhodnou jít za školu. Z jejich odpovědí vyplynulo, že jdou jednoduše domů 52,7 % nebo tráví čas s kamarády a to 45 % z nich.

Z těchto výsledků je jednoznačně vidět, že škola oprávněně bojuje s problémem záškoláctví. Nadpoloviční většina žáků střední školy se záškoláctví dopustila nebo se ho dopouští už pravidelně bez sebemenších pocitů výčitek svědomí. Tyto informace jsou pro mě nejdůležitější, protože se mi prokázalo, že se tento problém na škole opravdu vyskytuje a ne v malé míře. V rámci šetření, jsem vedla pět rozhovorů s pedagogy střední školy, s cílem zjistit, zda oni sami vnímají záškoláctví jako problém, který se často vyskytuje na střední škole.

Rozhovor byl veden s pěti pedagogy. Pedagogy jsem si pro následující vyhodnocování dovolila označit jako P1, P2, P3, P4 a P5. Na základě analýzy dat získaných z rozhovorů, jsem dospěla k těmto kategoriím: **důvod „jít za školu“, školní docházka, v hlavní roli rodina, eliminace a řešení**. Jednotlivé kategorie se vztahují k výzkumným otázkám. Každá kategorie obsahuje své kódy. Níže je tabulka z jednotlivými kategoriemi a kódy.

Tabulka č. 7: Kategorie a kódy

Kategorie	Kódy
<p>Důvod jít "za školu"</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ bláznivá láska, ○ finanční přivýdělek, ○ lenost žáků, ○ přenos problému, ○ strach ze školního neúspěchu, ○ utajování konfliktů, ○ vrstevnické skupiny,
<p>Školní docházka</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ dohled, ○ neadekvátní výběr třídního učitele, ○ povinná nutnost, ○ stinné stránky techniky, ○ zdokonalení technikou.
<p>V hlavní roli rodina</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ negativní rodinné podmínky ○ nenahraditelnost, ○ rodič pohádkář, ○ striktní rodič, ○ vzácná podpora.

Eliminace a řešení	<ul style="list-style-type: none">○ důslednost,○ exemplární prevence,○ kontakt se zákonným zástupcem,○ pomocná ruka učitele,○ reálný život,○ spolupráce pedagogů.
---------------------------	--

Důvod „jít za školu“

První kategorii jsem nazvala **důvod „jít za školu“**. Pod tuto kategorii jsem zahrnula kódy „bláznivá láska“, „finanční přivýdělek“, „lenost žáků“, „přenos problému“, „strach ze školního neúspěchu“, „utajování konfliktů“, „vrstevnické skupiny“.

Z těchto kódů vyplývá, co nejčastěji pedagogové uvádí jako důvody, proč jejich žáci chodí za školu. Většina z nich čerpala ze svých vlastních zkušeností. Pod kódem **„bláznivá láska“** se skrývá důvod, kdy žáci jdou za školu kvůli svému partnerovi/partnerce a tráví společně čas, jak uvádí (P2, P5). Pedagog č. 2: *„někdy to jsou nějaký vztahy, že prostě jdou s přítelem, to tak bývá“* a pedagog č. 5: *„Ano, to se ptáme na výchovných komisích – někdy jsou zamilovaní i s tím protějškem“*.

Další kód, který jsem pod kategorií zařadila je **„finanční přivýdělek“**. To se jeví jako velký problém, jelikož to žáci volili jako nejčastější důvod jejich záškoláctví při vyplňování dotazníků. Ve svých odpovědích to uvedli například (P2 a P4). Pedagog č. 2: *„někdy to může být i právě z důvodu pracovního a chodí na nějaké brigády“*, pedagog č. 4: *„někdo je v práci to vím, to jsou hlavně ty starší, někteří, neprijdou právě proto, že přišli po noční, byla jsem svědkem toho, kdy opravdu ti žáci si vydělávali na bydlení a na jídlo“*.

Dalším faktorem je **„lenost žáků“**. To že jsou žáci líní, mají problém ráno vstát anebo, že jsou tak rafinovaní, že ráno odejdou z domu, ale poté se vrátí, aby o tom rodiče nevěděli? I o tom se pedagogové zmiňují (P2, P3, P4, P5). Pedagog č. 2: *„no myslím, že se jim vyloženě nechce do školy, klasicky takový to „nechtění“ jít do té školy, kolikrát opravdu zůstanou jen doma ležet“*, pedagog č. 3: *„někteří jsou možná i doma, prostě se jim nechce do školy“*, pedagog č. 4: *„u těch mladších to je, že se jim prostě jen nechce do školy, nechce se jim vstávat a potom faktor je, když je takhle hezky tak nepřijít už na odpolední vyučování, po volné hodině už se jim nechce. Znáám žáky, kteří ráno neprijdou do školy tak je to fakt jenom z lenosti, že nechtějí vstát z postele“*, pedagog č. 5: *„důvody jsou buďto lenost, nejvíce žáků tráví volný čas doma. Dělají to tak, že odejdou, vezmou si věci, rodiče odejdou do práce, oni se vrátí, takže nečinně se teda povalují doma“*. Jak žáci uvádí v dotazníkovém šetření, jdou prostě domů. Nemusí k tomu mít žádný zásadní důvod, jejich problém je často lenost a čas za školou tráví tím, že se povalují doma a nedělají absolutně nic.

Další kód má název **„přenos problému“**. Žáci si problém záškoláctví přenáší už ze základní školy, nebo z předchozí střední školy. Hovoří o tom například pedagogové (P3 a P5). Pedagog č. 3: *„problém je, že na zdejší škole i na druhé, které učím, ty děti dělají několikátou školu jo. Třeba odejde z jedny, přejde na jinou“*. Pedagog č. 5: *„hodně si to děti*

přinášejí ze základních škol, které to dělají. Hodně dětí má kurátor, nevím procentuálně ale hodně dětí, takže ten problém s nima jde už ze základky, A samozřejmě taky hodně dětí, je ten problém, že přišly z jiné střední školy, kde ten problém měly, tak to zkouší i tady. Třeba už jsou na třetí střední škole“.

Vyskytuje se mezi žáky také **„strach ze školního neúspěchu“**. Žáci se bojí zkoušení, testů, mají strach, že neuspějí a nezvládnou požadavky učitele (P1, P3). Pedagog č. 1: *„velmi často žáci nepřijdou do školy právě před důležitým testem nebo ohlášeným zkoušením“*. Pedagog č. 3: *„myslím si, že je to obvykle proto, že píšou nějaký test, nebo nějaký zkoušení, bojí se špatných známek“*.

Dalším kódem je **„utajování konfliktů“**. Pod tímto kódem se skrývá, že žáci mají nějaký problém, ať už ve třídním kolektivu, nebo s pedagogem či s někým na středisku, kde vykonávají praxe. Tento problém zatají a nikomu neřeknou (P5). Pedagog č. 5: *„důvodem je, že mají nějaké problémy na pracovišti s někým a neřeknou to“*. Žáci mají strach se svěřit se svým problémem a tak raději jejich problém tají.

Posledním kódem v této kategorii je kód **„vrstevnické skupiny“**. Vrstevnické skupiny jsou důvodem, proč jdou žáci za školu a pochopitelně s nimi čas za školou rádi tráví. Všichni pedagogové vrstevnické skupiny zmínili. Žáky více láká parta, dobrodružství než povinnost a potřeba vzdělávání.

Školní docházka

Druhou kategorii jsem pojmenovala **„školní docházka“**. Pod tuto kategorii se řadí kódy s názvem „dohled“, „neadekvátní výběr třídního učitele“, „povinná nutnost“, „stinné stránky techniky“, „zdokonalení technikou“. Zajímalo mě, jakým způsobem a jak důkladně, je na střední škole kontrolována školní docházka.

Prvním kódem kategorie je kód s názvem **„dohled“**. Pedagogové považují kontrolu docházky žáků a dohled nad nimi za velice důležitý. Bohužel jsou některá místa, kde dohled selhává. Je to na střediscích, kde žáci vykonávají povinné praxe. Vedoucí středisek nemají příliš času se žákům věnovat a kontrolovat jejich docházku. Ve většině případů, se docházka žáků na praxích kontroluje až zpětně a málokdy se tato věc řeší.

„Neadekvátní výběr třídního učitele“ je dalším kódem kategorie. Tento kód považují za zásadní. V poslední době měla škola menší kapacitu pedagogů, tudíž jsou třídní učitele i ti, kteří jsou na škole pouze dva dny v týdnu a nemají možnost kontrolovat školní

docházku žáků denně (P3). Pedagog č. 3: *„ne úplně v každém týdnu pravidelně, protože tím, jak jsem tu jen dva dny v týdnu, tak někdy se k tomu nedostanu. Ale snažím se vždycky tak jednou za těch čtrnáct dní to napsat. Ale není to ideální situace, dopisuju to zpětně“*.

„Povinná nutnost“ takto označují učitelé kontrolu školní docházky. Ne vždy kontrolují školní docházku s radostí. Považují to za povinné zlo, které nelze obejít. Většina pedagogů na pravidelnost kontroly ale dbá. Problém je pouze v tom, že na střední škole jsou stále zavedeny papírové třídní knihy. Do papírových třídních knih pedagog vše zapisuje ručně. K tomu byl zaveden nový školní systém, do kterého se musí školní docházka též zapisovat – do systému to může zapsat pouze třídní učitel. Problém tedy nastává u učitelů, kteří nejsou ve škole každý den a systém kontrolují zpětně, například i po 14- ti dnech. Pokud pedagog zapisuje docházku jak do třídní knihy, tak i do systému, přichází o čas, který by mohl věnovat žákům jiným způsobem.

Momentálně si dovolím pořadí kódu změnit a ráda bych teď vysvětlila kód s názvem **„zdokonalení technikou“**. Už v předchozích řádcích bylo zmíněno, že pro kontrolu školní docházky žáků, škola zavedla nový elektronický systém názvem edookit. Za pomoci tohoto systému lze komunikovat s rodiči. I samotní rodiče si mohou zkontrolovat docházku svého dítěte, což je velké plus. Hovoří o tom například pedagogové (P4 a P5). Pedagog č. 4: *„když už máme ten nový systém, tak já to říkám furt těm žákům, ale říkám to i rodičům když s nima komunikuju, že přes ten systém se můžou podívat a ví to okamžitě, když já jsem nezavolala. Tak ví okamžitě, jestli to jejich dítě bylo ve škole nebo nebylo“* a pedagog č. 5: *„ted' je dobrý nový systém edookit, že vlastně rodiče si mohou otevřít internetový prohlížeč a zjistí, jestli to dítě bylo na odboráku nebo ve škole“*.

Bohužel i nový systém má své negativní stránky, což je skryto pod kódem **„stinné stránky techniky“**. K systému má přístup jak žák, učitel tak i rodič. Bohužel učitelé vidí negativa v tom, že někteří rodiče tento systém ještě ani jednou neotevřeli. V horším případě došlo ve škole k situaci, kdy žák zjistil heslo do systému svých rodičů a omluvenky si prostřednictvím účtu rodičů psal sám žák a chodil tak za školu.

V hlavní roli rodina

Třetí kategorii jsem pojmenovala **„v hlavní roli rodina“**. Do této kategorie jsem zařadila kódy s názvem „negativní rodinné podmínky“, „nenahraditelnost“, „rodič pohádkář“, „striktní rodič“, „vzácná podpora“.

„**Negativní rodinné podmínky**“ je první kód kategorie. V rozhovorech s učiteli jsem se snažila zaměřit i na rodiče žáků. Mnoho pedagogů bylo názoru, že žáci, kteří chodí za školu, mají doma velmi negativní podmínky. Ať už se jedná celkově o rodinné zázemí, finanční podporu tak i o podporu psychickou. Hovořila o tom například (P4). Pedagog č. 4: *„takže pokud by to zázemí bylo dobré a ti rodiče se starali o to, aby priorita byla, aby to ten žák dodělal, tak si myslím, že zas to vypadá úplně jinak“*. Někteří žáci nemají doma rodinné podmínky žádné a sami si je musí vytvořit. Jsou samostatnou jednotkou a musí být schopni se o sebe postarat zcela sami i po finanční stránce.

Dalším kódem této kategorie je „**nenahraditelnost**“. Tímto kódem je myšleno, že škola nedokáže nahradit rodinu a to i kdyby se sebevíce snažila. Mluví o tom například (P5). Pedagog č. 5: *Rodina a škola už je ten druhý článek. Vlastně nemůžeme nahradit rodinu. Jakmile ten žák vidí, že ta rodina nemá zájem tak si to ten žák dovolí. Myslím si, že to je ten hlavní důvod, že to jde z rodiny“*. Rodina je nenahraditelná, hraje velkou roli v životě žáka.

Třetí kód, který jsem zařadila do této kategorie, nese název „**rodič pohádkář**“. Tento kód, má spojitost s následující situací. Třídní učitel zavolá zákonnému zástupci, že jeho dívka či chlapec není ve škole, rodič o tom neví ale snaží se v tu chvíli něco vymyslet, aby žák neměl problémy. Toto popisují například (P1 a P4). Pedagog č. 1: *„často se stává, že zavolám rodičům, že jejich dcera nebo syn není ve škole, že jsou v rozpacích a nemohou věřit tomu, že jejich dítě není ve škole. Následně řeknou, že mu zavolají a poté mi dají vědět. Většinou to bývá tak, že rodiče vezmou vinu na sebe s tím, že zapomněli své dítě omluvit, své dítě kryjí“*. Pedagog č. 4: *„když jim zavolám, jak to, že dítě není ve škole tak řeknou, že zjistí situaci a třeba za půl hodky volá a řekne „já jsem zapomněl, že on jde k lékaři, já jsem zapomněla, že je někde s manželem, nebo že je nemocný, leží doma, protože mu ráno nebylo dobře“*.

Jako čtvrtý je kód „**striktní rodič**“. Pod tímto kódem se skrývá typ rodiče, který je nekompromisní a své dítě za žádnou cenu nebude krýt a občas sám navrhne i formu potrestání. Často rodiče vědí, že jejich dítě chodí za školu a sami od školy požadují, aby je obratem kontaktovala, pokud jejich dítě nepřijde do školy. S tímto mají zkušenosti například (P3 a P4). Pedagog č. 3: *„myslím, že ty rodiče to ví a už tak i upozorňují na to jo, třeba mi dají jejich číslo a řeknou mi, když nebude ve škole tak mi napište zprávu prosím“*. A pedagog č. 4: *„jsou rodiče, kteří jsou rádi, že jim zavolám, že jim to připomenu, že si to pak s tím žákem vyřídí a dokonce se jich nesnaží ani krýt, takže řeknou narovinu, dejte jim to neomluvený“*.

Posledním kódem této kategorie je **„vzácná podpora“**. Tímto kódem je myšleno, že podpora žáků, ze strany rodiny je často až mizivá. I pedagogové dokáží tento problém dobře vnímat, například (P4). Pedagog č. 4: *myslím si, kdyby ta podpora byla, tak je to super. Ale ono to tak většinou není. Takhle si myslím, že na toho človíčka jsme dva. Já ho táhnu do školy, a někdo ho vykopává případně z toho domu“*. Všichni učitelé považují podporu rodiny žáka za velmi důležitou, bohužel v jistých případech je opravdu vzácností.

Eliminace a řešení

Čtvrtou a poslední kategorii jsem nazvala **„eliminace a řešení“**. Do této kategorie jsem zařadila kódy s názvem „důslednost“, „exemplární prevence“, „kontakt se zákonným zástupcem“, „pomocná ruka učitele“, „reálný život“, „spolupráce pedagogů“.

Jako první a velmi podstatný kód, je kód s názvem **„důslednost“**. Tímto kódem je myšlena důslednost pedagoga při kontrole školní docházky žáků. Pedagogové považují důslednost učitele za velmi důležitou. Důsledností lze předcházet záškoláctví žáků jak tvrdí například (P1 a P5). Pedagog č. 1: *„určitě důsledná kontrola školní docházky“*. Pedagog č. 5: *„jakmile žák není ve škole, okamžitě volám ten den a nemám problém se záškoláctvím. Ony děti zjistí, že jim to neprojde takže. Myslím si, že důslednost pedagoga hlavně. To slovo důslednost, jakmile děti vědí, že budu volat, tak oni si to nedovolí“*.

Druhým kódem této kategorie je tzv. **„exemplární prevence“**. Tímto kódem je myšleno, že záškoláctví by se mělo vždy řešit, aby ostatní žáci věděli a měli představu o následcích tohoto chování (P2). Pedagog č. 2: *„myslím, že by pomohlo, kdyby viděli, že opravdu když nechodí, tak to studium končí, ta škola už ho nebude chtít – vidíš, že tenhle takhle dopad, to se Ti bude dít“*

Třetí kód nese název **„kontakt se zákonným zástupcem“**. Tento kód se objevoval u pedagogů často. Všichni učitelé se snaží být neustále v kontaktu se zákonnými zástupci. Při řešení záškoláctví je vzájemný kontakt zásadní. Spolupráce učitele a rodinného příslušníka je velice důležitá. Někteří pedagogové dokonce předávají své osobní číslo. Momentálně funguje komunikace mezi učitelem a rodiči, i prostřednictvím nového systému. Ne vždy je vzájemná komunikace snadná, ale ve většině případů se snaží rodiče spolupracovat.

„Pomocná ruka učitele“, tak zní další kód kategorie. Někteří učitelé v případě záškoláctví žáka jsou ochotni podat pomocnou ruku a pomoci mu v jeho situaci. Ať už vlastními silami nebo odkazem na odbornou pomoc poradenských služeb školy. Pod tímto kódem se skrývá rozhovor se žákem „face to face“ a řešení situace jak uvádí např. (P2).

Pedagog č. 2: „dávat jim někdy rady zkušenostní, „co dál, co si představují dál“ jestli jako proč, co se tam děje, jestli potřebují pomoc psychologů. To je ta první pomoc, jestli něco není v nepořádku ve třídě nebo jestli obor nebaví jako normální rozhovor. Určitě si popovídat s tím dítětem potom určitě když vidím, že to tam nějakým způsobem nefunguje tak buď teda jako jdu za výchovným poradcem nebo jdu za psychologkou, tam kde si myslím, že už to chce odbornější pomoc“.

Další kód jsem nazvala „**reálný život**“. Tento kód je úzce spojen s motivací žáků. Učitelé se snaží žáky motivovat ke studiu, ale zároveň jim ukázat, jaký je reálný život dospělého. Neexistuje, že si budou chodit do zaměstnání, jak se jim zamane. Že budou muset dodržovat nějaká pravidla a řešit zásadní věci jak tvrdí (P2, P4 a P5). Pedagog č. 2:

„snažíte se najít něco z toho reálného života, aby to nebylo jenom to učebnicový a opravdu něco z toho, co vidí běžně kolem sebe“. Pedagog č. 4: „snažím se jim říkat nějaké příběhy, které jsou ze života, které se stávají, abych je vůbec namotivovala proč je pro ně důležité to vzdělání“. Pedagog č. 5: „no spíš jim vysvětlovat, co se týče života, že to nebude tak fungovat. Jak si myslí, že tohle udělají jednou nebo dvakrát v zaměstnání tak je všichni vyhodí. Ve společenské výchově, spíš tak jako co je čeká. Oni si neuvědomují, že musí jít na úřad práce, přihlásit se na pojišťovnu, všechno si platit žejo. Živit se, šatit se, některé děti si to vůbec neuvědomují“.

Poslední kód této kategorie jsem pojmenovala „**spolupráce pedagogů**“. Při řešení záškoláctví na škole, je dle slov pedagogů spolupráce s ostatními pedagogy důležitá. Aby mohl být tento jev na škole eliminován, je tedy nutná spolupráce všech pedagogů a také jejich důslednost.

7.2 Výsledky výzkumu a zodpovězení výzkumných otázek

Dílčí výzkumné otázky:

- Co je z pohledu pedagoga důvodem záškoláctví žáků na SŠ?
- Jakým způsobem je kontrolována školní docházka?
- Jakou roli hraje rodina v prevenci proti záškoláctví?
- Jakým způsobem se učitelé snaží problém řešit, popřípadě eliminovat?

1) Co z pohledu pedagoga, je důvodem záškoláctví žáků?

Pedagogové uváděli při rozhovorech několik důvodů, proč se žáci SŠ dopouštějí záškoláctví. Některé důvody byly pouze jejich domněnky, ostatní však plynoucí z jejich vlastních zkušeností. Většina učitelů se shodla na tom, že lenost žáků hraje velkou roli. Žáci jsou líní dodržovat školní docházku a nečinně se povalují doma. Mezi další důvody zařadili trávení času s partnerem či partnerkou, k čemuž se žáci přiznávají na výchovných komisích. Velkým problémem na této střední škole je však to, že velké procento žáků studuje už několikátou střední školu a problém si stále přenášejí. Někteří z nich měli problém se záškoláctvím už na základní škole, a nemalé procento žáků má přiděleného kurátora. Žáci střední školy se často dopouštějí záškoláctví kvůli finančnímu přivýdělku. Místo aby trávili čas ve škole vzděláváním, snaží se vydělávat na své vlastní živobytí, což bohužel v některých případech souvisí s negativními rodinnými podmínkami. Toto považují za nejčastější důvod záškoláctví u žáků na příslušné střední škole. Někteří pedagogové o tom však i vědí, ale nejsou si jisti, zda to nutně považovat za záškoláctví, když jsou jejich žáci samostatně výdělečně činní. U některých žáků hraje roli strach ze školního neúspěchu, zatajování konfliktů ve školním prostředí, a často na žáky negativně působí vrstevnické party, které jsou též jedním z důvodů záškoláctví žáků na SŠ.

2) Jakým způsobem je kontrolována školní docházka?

Z rozhovorů vyplynulo, že všichni učitelé kontrolují školní docházku žáků a považují to za povinnou nutnost. Problém při kontrole školní docházky nastává v případě, kdy je třídním učitelem pedagog, který se ve škole nachází pouze dva dny v týdnu. V tomto případě není kontrola školní docházky zcela důsledná a je kontrolována až zpětně či v rychlosti. Školní docházka je zapisována do třídní knihy. Škola zavedla novinku a to systém edokii

neboli elektronickou žákovskou knížku. Tento systém slouží k zapisování školní docházky, ale také ke komunikaci s žáky a rodiči. Každý z nich má jiné přístupové heslo. Pro pedagogy je velice náročné zapisovat školní docházku do třídní knihy a do systému zároveň. Pozitivní ale je, že od nového školního roku 2019/2020 bude škola pracovat i s elektronickými třídnicemi, které nahradí ty papírové.

3) Jakou roli hraje rodina v prevenci proti záškoláctví?

Rodina hraje obrovskou roli v prevenci proti záškoláctví a dávají tomu za pravdu samotní pedagogové školy. Bohužel u některých žáků je pravdou, že podpora rodiny je často až mizivá. Žákům není poskytnuto rodinné zázemí ani finanční podpora. V těchto případech je záškoláctví časté. Učitelé uvedli dva hlavní typy rodičů. První typ rodiče je ten, který se snaží své dítě krýt a předcházet tomu, aby žák měl ve škole problémy. Žák je ve svém záškoláctví podporován. Druhým typem je rodič, který si nepřeje, aby žákovi bylo cokoli v prominuto, a navrhuje radikální řešení. Je pro něho důležitá spolupráce se školou. Rodina je pro žáka nenahraditelná, ani samotná škola a učitelé ji nemohou nahradit. Rodina je základní pilíř. Pilíř, který může předcházet záškoláctví žáka. Na příslušné střední škole je bohužel mnoho žáků, kteří vyrůstají v neúplně rodině, někdy dokonce musí být schopni se starat sami o sebe, jak už zde bylo několikrát řečeno. Jak uvedl výchovný poradce školy, často problém přichází ze samotné rodiny.

4) Jakým způsobem, se učitelé snaží problém řešit popřípadě eliminovat?

Pozitivní je, že ve většině případů, se pedagogové snaží problém řešit. Důraz je kladen na rozhovor se samotným žákem a kontakt se zákonným zástupcem. Při řešení problému záškoláctví je pro ně podstatná spolupráce všech pedagogů a zaměření na přísnost. Co považují za velmi zásadní je důslednost pedagoga a to především při kontrole školní docházky. Podle některých učitelů lze důsledností pedagogů záškoláctví předejít. Pedagogové se snaží vždy žákům pomoci, popřípadě jim doporučit odbornější pomoc. Učitelé se snaží žáky motivovat ke vzdělání. Snaží se jim ukázat reálný pohled na svět a zasvětit je do věcí, které budou v životě potřebovat.

Hlavní výzkumné otázky:

- **Jak vysoký je výskyt záškoláctví na SŠ?**
- **Jaké jsou příčiny záškoláctví u žáků SŠ?** (k této výzkumné otázce patří dílčí výzkumné otázky)

1) Jak vysoký je výskyt záškoláctví na SŠ?

Ukázalo se, že záškoláctví u žáků střední školy je velmi časté a škola s tímto problémem oprávněně bojuje. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že 56 % žáků bylo za školou během školních let na střední škole, nebo se ho dokonce opakovaně dopouštějí a to bez výčitek svědomí. 38 % žáků se dopouštělo záškoláctví už na základní škole. Sami pedagogové tento problém dobře vnímají a někteří učitelé ho musí řešit denně.

2) Jaké jsou příčiny záškoláctví u žáků SŠ?

Mezi hlavní příčiny záškoláctví žáků dané střední školy se řadí finanční přivýdělek žáků. 44,2 % záškoláků jde za školu proto, že potřebují finanční prostředky. Čas, který by měli být ve škole, tráví po brigádách. Tento důvod, proč jdou žáci za školu, poměrně dobře vnímají i pedagogové. Někteří žáci se tím ani netají. Další příčinou je lenost žáků. Žáci nectí povinnosti vůči škole. Sami žáci nejvíce uváděli, že když jdou za školu, jdou jednoduše domů a nedělají nic, nebo tráví tento čas s vrstevníky. Sami učitelé poukazují na to, že lenost žáků je velice častá. Žáci nemají zájem téměř o nic, chybí jim nadšení pro cokoli i přesto, že se je učitelé snaží ke vzdělání motivovat. Jednou z příčin je také rodina. Rodina, která nedokáže poskytnout žákovi dostačující rodinné podmínky a finanční prostředky, což úzce souvisí s tím, že si žáci potřebují přivydělávat. Velmi často chybí podpora rodiny ke vzdělání žáka. Co je však zásadní příčinou záškoláctví u žáků na této střední škole, že si jejich problém se záškoláctvím stále sebou nesou a nebyl vyřešen. Někteří žáci chodí za školu už od základní školy, jiní vystřídalí několik středních škol, kde chodili za školu a i nadále v tom pokračují – i to má samozřejmě své důvody. Toto jsou nejdůležitější a nejčastější příčiny, kvůli kterým žáci příslušné střední školy chodí za školu.

DISKUSE

V této části diplomové práce se snažím porovnat výsledky výzkumného šetření s poznatky z teoretické části a s výsledky výzkumů zaměřených na toto téma. Bohužel počet výzkumů, které by byly zaměřeny na příčiny záškoláctví u žáků na střední škole, je zcela minimální.

Karásková Ulbertová (2010) ve sborníku Linky bezpečí uvádí, že procento hovorů na Linku bezpečí, ohledně záškoláctví je poměrně malé a to 1,2 %. I tak jde o závažný fenomén, který je nutno řešit. Z výzkumu, který ve sborníku uvádí, vyplývá, že až jedna třetina záškoláctví žáků úzce souvisí s klimatem ve škole, se způsobem jednání pedagogů s žáky a s neprofesionálním fungováním pedagogů.

S tímto tvrzením se výsledky mého výzkumu neshodují. Nebo alespoň to není nejzávažnější příčinou, kvůli které na střední škole dochází k záškoláctví žáků. V dotazníkovém šetření mizivá část žáků zmínila nějakého pedagoga, se kterým má negativní zkušenosti.

Ve sborníku Linky bezpečí tato autorka ve spolupráci s Rescue team Slovakia uvádí další výzkumy. V rámci jednoho výzkumu, bylo poukázáno, že téměř každý třetí záškolák uvedl jako hlavní důvod svého záškoláctví strach z nesplněných školních povinností a na druhém místě nezáměr o vyučování (Karásková Ulbertová, 2010). V rámci mého výzkumu nebyl strach z nesplnění školních povinností tak markantní, na rozdíl od nezáměru o vyučování. V rámci mého výzkumu byl nezáměr o vyučování u žáků střední školy na třetím místě. Nezáměr o vyučování může úzce souviset s leností žáků, na kterou pedagogové poukazovali. Lenost žáků se jeví jako jeden z největších důvodů záškoláctví na dané střední škole.

Rámcový koncept rizikového chování žáků ve školním prostředí obsahuje zajímavý odstavec. V tomto odstavci je uvedeno, že byly odstraněny staré příčiny záškoláctví a to kvůli změnám sociálních poměrů. Tyto příčiny spočívaly v sociální oblasti. V minulosti neměly rodiny dostatek finančních prostředků a tak omezovaly školní docházku svých dětí (ZKOLA, © 2018). Jak už zde bylo mnohokrát řečeno, bohužel i v dnešní době kvůli špatné finanční situaci musí žáci chodit za školu. V dotazníkovém šetření se finanční příležitost objevila u žáků na prvním místě, jako důvod, proč jít za školu. Bohužel jak poukázali učitelé, někteří žáci mají velmi špatné rodinné podmínky, dokonce musí být soběstační a finančně si přivydělávat protože podpora rodiny je mizivá.

Kyriacou (2005) ve své knize „Řešení výchovných problémů ve škole“ zmiňuje studie, které se zabývaly právě důvody, které záškoláci uvádějí pro své absence. Tyto důvody se týkaly školního prostředí. K záškoláctví se uchýlili například proto, že vyučovací hodiny pro ně byly nudné, práce v nich byla velice těžká, žáci měli problémy s pedagogy a měli pocit, že je škola odmítá či se jim dostatečně nevěnuje. V horším případě byli šikanováni, vystaveni agresi a měli strach ze spolužáků.

V mém výzkumu dané střední školy, nebylo zjištěno, že by se důvody záškoláctví týkaly školního prostředí. Myslím, že škola nabízí bezpečný a kvalitní prostor pro vzdělání žáků. 6 % žáků střední školy odpovědělo, že šlo za školu z důvodu šikany ve škole. Věřím, že schopní a profesionální pracovníci školy, se vždy snaží tento problém efektivně řešit.

Limity své práce shledávám v nízkém počtu výběru respondentů u rozhovorů. Mým cílem bylo zajistit hloubkový rozhovor alespoň s jedním žákem, což by bylo velkým přínosem. Bohužel mi nebyl žádný rozhovor s žákem umožněn. Naštěstí za pomoci dotazníku, který byl určen žákům střední školy, jsem získala zajímavé informace. Tyto informace a celkově tato práce, by mohla posloužit jako podklad pro pracovníky školy při řešení záškoláctví. Střední škola má sestavený minimální preventivní program a krizový plán. Tyto dokumenty se z velké části zaměřují bohužel jen na oblast šikany.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala záškoláctvím na střední škole a jeho příčinami. Problematika záškoláctví je z mého pohledu velice aktuální, počet omluvených a neomluvených hodin na školách stále stoupá. Je žádoucí, abychom před tímto problémem nezavírali oči.

Cílem diplomové práce bylo zjistit výskyt a příčiny záškoláctví na konkrétní střední škole. Práce obsahuje teoretickou a empirickou část. Teoretickou část jsem zpracovala na základě prostudované literatury. Při studiu odborné literatury, odborných periodik, sborníků a legislativních dokumentů jsem získala četné informace o této problematice, které jsem v diplomové práci uplatnila.

První kapitola s názvem záškoláctví jako sociálně patologický jev, je zaměřena na vymezení pojmu záškoláctví, kategorie záškoláctví a nechybí ani legislativní rámec záškoláctví střední školy. Následně jsem uvedla příčiny a faktory, které záškoláctví ovlivňují. V dalších kapitolách jsem se zaměřila na řešení problému záškoláctví, na jeho prevenci a neopomenula ani odborné výzkumy, které se týkají dané problematiky. Cílem bylo komplexně popsat daný jev.

Na základě teoretické části jsem zpracovala část empirickou. Práce je případovou studií střední školy a je zaměřena na výskyt a příčiny záškoláctví u žáků. Vyžila jsem metody dotazníku k tomu, abych zjistila, jak velký je výskyt záškoláctví, ale také co je důvodem toho, že jdou žáci za školu. Následně jsem využila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly vedeny s pedagogy školy. Za pomoci těchto rozhovorů mi bylo odpovězeno na druhou výzkumnou otázku a otázky dílčí. Hlavní výzkumné otázky se zaměřovaly na výskyt a příčiny záškoláctví. Dílčí výzkumné otázky dopomohly zodpovědět druhou výzkumnou otázku.

Ukázalo se, že záškoláctví na střední škole je akutním problémem a výskyt záškoláctví je procentuálně vysoký. Mezi nejzávažnější příčiny záškoláctví patří finanční přivýdělek žáků. Žáci tráví jejich čas za školou tím, že si přivydělávají na své živobytí. S tímto problémem bohužel úzce souvisí nedostatečná podpora od rodiny. A to podpora jak psychická tak i materiální. Velkou roli hraje lenost žáků. Na to upozorňují jak samotní žáci, tak i pedagogové. Velkým problémem je také to, že žáci si záškoláctví přenášejí ze základní

školy nebo z jiné střední školy. Velké procento žáků má svého kurátora. V tomto případě si občas nevědí rady rodiče ani samotní učitelé.

Při řešení této problémové situace, se pedagogové snaží být v kontaktu se zákonnými zástupci. Je pro ně zásadní spolupráce všech pedagogů a jejich důslednost při kontrole školní docházky. Učitelé své žáky motivují a podporují ke vzdělání. Nabídnout žákovi pomocnou ruku nebo odkázat na odbornou pomoc, není pro ně problém. Jak už bylo řečeno, důslednost pedagoga hraje obrovskou roli a je důležité, aby byli důslední všichni učitelé a navzájem spolupracovali, což může být někdy problém.

V souvislosti s velkým nárůstem této problematiky věřím, že pro každého čtenáře bude tato práce přínosem. Práce by následně mohla být využita jako podklad pro pracovníky školy při řešení záškoláctví žáků na střední škole.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie:

- ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002, 206 s. Psyché. ISBN 80-247-0182-0.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, 231 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5046-0.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-626-8.
- HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 174 s. ISBN 978-80-7367-327-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- JEDLIČKA, Richard a Jaroslav KOŤA. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy*. Praha: Karolinum, 1998, 169 s. ISBN 80-7184-555-8.
- JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
- JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, 544 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5447-5.
- JŮVA, Vladimír. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001, 118 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-95-8.
- KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005, 151 s. ISBN 80-7178-945-3.
- LAZAROVÁ, Bohumíra. *Netradiční role učitele: o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005, 70 s. ISBN 80-7315-115-4.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, 152 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

- MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy, prevence kriminality mládeže]*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
- MERTIN, Václav a Lenka KREJČOVÁ. *Problémy s chováním ve škole – jak na ně: individuální výchovný plán*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, 198 s. ISBN 978-80-7478-026-4.
- OPEKAROVÁ, Olga. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007, 64 s. ISBN 978-80-86723-35-8.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4.
- VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008, 127 s. ISBN 978-80-7315-166-9.

Sborníky:

- KARÁSKOVÁ ULBERTOVÁ, Zuzana. Potíže dětí a dospívajících ve školním prostředí. In: *Děti a jejich problémy: sborník studií*. III. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2010. ISBN 978-80-254-6840-1.
- SCHEEROVÁ, Lucie. Vrstevnické vztahy. In: *Děti a jejich problémy: sborník studií*. III. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2010. ISBN 978-80-254-6840-1.

Internetové zdroje:

- HRDINOVÁ, Radka. Průměrný záškolák má 37 neomluvených hodin. Často je kryjí i rodiče. In: *iDNES.cz* [online]. 20.4.2019 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zaskolactvi-neomluvene-hodiny-deti-zs-ss-ceska-skolni-inspekce.A190410_135819_domaci_niv
- Metodické dokumenty (doporučení a pokyny), MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 12.03.2019]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. *Document Moved* [online]. Copyright © 2003 [cit. 11.04.2019]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/management/prehledpredpisu/metodickepokyny/Stranky/Met>

[odick%C3%A9-doporu%C4%8Den%C3%AD-k-prim%C3%A1rn%C3%AD-prevenci-rizikov%C3%A9ho-chov%C3%A1n%C3%AD-u-d%C4%9Bt%C3%AD-a-ml%C3%A1de%C5%BEE.aspx](http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi-predkladaci-zprava-a-text-pokynu)

- Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (předkládací zpráva a text pokynu) , MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 10.03.2019]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi-predkladaci-zprava-a-text-pokynu>
- *Pražské centrum primární prevence* [online]. Copyright © [cit. 29.04.2019]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/attachments/article/17/V%C3%BDstupy%20z%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD%20RCH%202017%20pedagog.pdf>
- *Pražské centrum primární prevence* [online]. Copyright © [cit. 29.04.2019]. Dostupné z: http://www.prevence-praha.cz/attachments/article/17/Dotaznikove_setreni_RCH_2017%20%20%C5%BE%C3%A1ci.pdf
- School Attendance, Truancy & Chronic Absenteeism: What Parents Need to Know - HealthyChildren.org. *Document Moved* [online]. Copyright © Copyright 2019 American Academy of Pediatrics. All rights reserved. [cit. 02.05.2019]. Dostupné z: <https://www.healthychildren.org/English/ages-stages/gradeschool/school/Pages/School-Attendance-Truancy-Chronic-Absenteeism.aspx>
- Školský zákon ve znění účinném od 15. 2. 2019, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 10.03.2019]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>
- Záškoláctví jako forma rizikového chování českých adolescentů: vybrané výsledky výzkumu | Prohuman. *Prohuman | Vedecko-odborný interdisciplinárny recenzovaný časopis, zameraný na oblasť spoločenských, sociálnych a humanitných vied* [online]. Copyright © 2013 [cit. 29.04.2019]. Dostupné z: <https://www.prohuman.sk/pedagogika/zaskolactvi-jako-forma-rizikoveho-chovani-ceskych-adolescentu-vybrane-vysledky-vyzkumu>

Legislativní dokumenty:

- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků, studentů ve školách a školských zařízeních
- Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (č. 401/2012 Sb., účinnost od 1. ledna 2013)
- Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (č.197/2016 Sb. novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb.)
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v platném znění

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník (určený žákům)

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru s respondentem (s pedagogem)

Příloha č. 1: Dotazník (určený žákům)

Dobrý den,

jmenuji se Kateřina Šimková a jsem studentkou oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Karlově v Praze. Tento dotazník je zaměřen na téma záškoláctví. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je zcela anonymní a Vaše odpovědi nebudou nikde uveřejněny. Proto bych Vás ráda poprosila, abyste své odpovědi uváděli pravdivě. Výsledky výzkumu budou sloužit pouze ke studijním účelům a nemusíte se obávat žádného kázeňského postihu.

Vaše zvolené odpovědi zakroužkujte a u otevřených otázek napište vlastní odpověď. U každé kroužkovací otázky je pouze jedna možná odpověď, není-li tomu u otázky uvedeno jinak.

Děkuji. ☺

1. Pohlaví:

- a) dívka
- b) chlapec

2. Věk:

- a) 15 – 17 let
- b) 18 – 20 let
- c) více

3. Jste žák/yně:

- a) dvouletého oboru na této škole
- b) tříletého oboru na této škole
- c) čtyřletého oboru na této škole

4. Z jakého důvodu jste si vybral/a tuto střední školu?

.....

.....

5. Byl/a jste na základní škole někdy tzv. „za školou“?

- a) ano
- b) ne

6. Byl/a jste někdy „za školou“ na této škole?

- a) ano
- b) ne

Pokud NE přeskočte na otázku číslo 17.

7. Pokud ano, kolikrát po dobu studia na této škole? (Přibližně)

.....

.....

8. Co Vás přimělo k tomu, abyste šel/šla „za školu“? (možné označit více odpovědí)

- a) kamarádi
- b) strach ze zkoušení, nepřipravenost na výuku
- c) strach z učitele
- d) nezájem o výuku
- e) ze zvědavosti, nebyl k tomu žádný důvod
- f) finanční příležitost (brigáda)
- g) problémy v rodině
- h) strach ze šikany
- ch) přítel, přítelkyně

i) vlastní

odpověď:

9. Pokud jdete „za školu“, jak nejčastěji trávíte tento čas? (možné označit více odpovědí)

a) potloukám se po ulicích

b) jsem s kamarády

c) posedávám v kavárně, v restauraci

d) sedím u PC či TV

e) jdu prostě domů

f) vlastní

odpověď:

10. Jak jste se cítil/a ve chvíli, kdy jste šel/šla „za školu“?

a) nepocíťoval/a jsem nic

b) byl/a jsem nervózní, že se to někdo dozví

c) měl/a jsem výčitky svědomí

d) vlastní

odpověď:

11. Jakým způsobem omlouváte Vaši absenci ve škole?

.....
.....

12. Vědí rodiče o tom, že jste někdy byl/a „za školou“?

a) ne, nevědí

b) vědí a snaží se to řešit

c) vědí, ale neřeší to, absenci mi bez problému omluví

13. Jak rodiče na Vaše záškoláctví reagovali?

.....

.....

.....

14. Zjistil někdy Váš třídní učitel, že chodíte „za školu“?

- a) ne
- b) ano
- c) netuším

15. Pokud „ano“, mluvil s Vámi o tom?

- a) ano
- b) ne
- c) nezjistil to

16. Máte pocit, že má záškoláctví vliv na Vaše studijní výsledky?

- a) spíše ano
- b) určitě ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne

17. Myslíte si, že je školní docházka přísně kontrolována?

- a) spíše ano
- b) určitě ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne

18. Bylo Vám někdy na střední škole uloženo kázeňské opatření? (Napomenutí, důtka, snížená známka z chování, jiné.)

- a) ano
- b) ne

19. Záleží Vám na Vašich studijních výsledcích?

- a) spíše ano
- b) určitě ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne

20. Podporují Vás rodiče ve studiu? A jakým způsobem?

.....

.....

.....

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru s respondentem (s pedagogem)

Učitel č. 5:

1) Jak dlouho pracujete na této střední škole?

Na této střední škole pracuju 17 let.

2) Setkal/a jste se někdy během Vašeho působení na této škole se záškoláctví žáků?

Setkal. Každý měsíc řeším jako výchovný poradce to, že žáci nechodí na odborný výcvik nebo do školy. Vyskytuje se to často.

3) Z Vašeho pohledu vyskytuje se tento jev více u chlapců či u dívek?

Řekl bych, že vyrovnaně. Není specifikováno jako že by chlapci nebo děvčata, asi vyrovnaně.

4) Dokážete identifikovat příčiny, důvody, kvůli kterým nejčastěji zdejší žáci chodí za školu?

Tak. Více za školu chodí v odborném výcviku, než v teorii tam se to dá lépe kontrolovat, než když jsou žáci na těch střediscích. Tam ti instruktoři nemají možnost být tak často jako učitel denně. Důvody jsou buďto lenost, nebo že vycítí do té doby, než se to zkontroluje, že třeba, mm to není tak úplně kontrolováno až třeba jednou za měsíc, když se dělá kapesné. Dalším důvodem, je třeba že mají nějaké problémy na pracovišti s někým a neřeknou to. A dalším důvodem by mohl být i problém ve škole, který si myslím, že není až tak častý, třeba v kolektivu třídy.

5) Máte ponětí o tom, jak tito žáci svůj čas za školou tráví?

Ano, to se ptáme na výchovných komisích. Tak nejvíce žáků tráví volný čas doma. Dělají to tak, že odejdou, vezmou si věci, rodiče odejdou do práce, oni se vrátí, takže nečinně se teda povalují doma. Druhá věc je, že oni dost často jsou v nějaké partě, takže tráví ten čas v obchodních centrech a někdy jsou i zamilovaní s tím protějškem. To jsou tak tři důvody.

6) Pokud zjistíte, že někdo z Vašich žáků chodí za školu, snažíte se s ním o tom komunikovat a řešit danou situaci? A jak?

Ano, komunikujeme. Kontaktujeme rodiče, svoláváme výchovnou komisi a podle metodika školního řádu vlastně nad 40 hodin už je podmíněně vyloučený. U každého stejně.

7) Jaké bývají reakce rodičů na záškoláctví jejich dítěte?

Když ten rodič je normální v uvozovkách tak jsou rádi, že se škola ozvala. Oni to spíš netuší. Ehm když třeba to cítí jako selhání nebo ostudu tak někdy je kryjí, ale ono se to obvykle třeba časem zase projeví. Někteří rodiče brečí, někteří rodiče nekryjí, jsou naštvaní. Různé reakce jsou.

8) Kontrolujete pravidelně školní docházku?

Kontroluje se. Mistři kontrolují. Teď je dobrý nový systém edookit, že vlastně rodiče si mohou otevřít internetový prohlížeč a zjistí, jestli to dítě bylo na odboráku nebo ve škole. Takže to je dobrý. Někteří rodiče ale ten edookit ještě neotvírají, což může být i problém.

9) Jakým způsobem se snažíte žáky motivovat ke studiu či zpestřit Vaši výuku?

Motivovat. No spíš jim tak vysvětlovat co se týče života, že to nebude tak fungovat. Jak si myslí, že tohle udělají jednou nebo dvakrát v zaměstnání tak je všichni vyhodí. Protože do té práce budou muset chodit. Motivujeme je v občance, žejo. Ve společenské výchově, spíš tak jako co je čeká. Oni si neuvědomují, že musí jít na úřad práce, přihlásit se na pojišťovnu všechno si platit žejo. Žít, se šatit se a to některé děti si vůbec neuvědomují.

10) Vnímáte podporu rodiny žáka ve studiu jako zásadní věc v prevenci proti záškoláctví?

Určitě jo. Rodina a škola už je ten druhý článek. Vlastně nemůžeme nahradit rodinu. Jakmile ten žák vidí, že ta rodina nemá zájem tak si to ten žák dovolí. Myslím si, že to je ten hlavní důvod, že to jde z rodiny. Hodně si to děti přinášejí ze základních škol, které to dělají. Hodně dětí má kurátora, nevím procentuálně ale hodně dětí, takže ten problém s nima jde už ze základky. A samozřejmě taky hodně dětí, je ten problém, že přišly z jiné střední školy, kde ten problém měly, tak to zkouší i tady. Třeba už jsou na třetí střední škole.

11) Co si myslíte, že vy jako pedagog můžete udělat vše proto, aby se tento jev eliminoval?

Osvědčilo se mi, že mám dvě třídnictví a jakmile žák není ve škole, okamžitě volám ten den a nemám problém se záškoláctvím. Ony děti zjistí, že jim to neprojde takže. Myslím si, že je to důslednost pedagoga hlavně. To slovo důslednost, jakmile děti vědí, že budu volat tak oni si to nedovolí. Pozdní příchody nejsou vymezené, ale záškoláctví nemám ve třídě.